

Az ikrek szocializációs és életvezetési folyamataiban fellelhető hasonlóságok és eltérések

Jelige: PGA974

2022.08.02.

Tartalom

Bevezető	4
1. Az ikrek világának bemutatása	6
1.1. Mitológia, vallás, hiedelmek az ikrekkel kapcsolatban.....	7
1.2. „A mi ikreink” Magyarországi statisztikák és az ikerszületések számát befolyásoló tényezők	8
1.3. Öröklés, genetika.....	12
1.4. Környezeti hatások.....	14
1.5. A szocializáció szerepe, fontossága és hatásai.....	16
1.5.1. Szocializáció és kultúra	16
1.5.2. Az ikrek önazonosságának kialakulását hátráltató tényezők	18
1.5.3. ” Szerepek” ikrek esetében, kötődés, rivalizálás	19
1.5.4. Ikek közötti dominancia és a beszédfejlődés kapcsolata	20
2. A kutatás ismertetése.....	22
3. Kutatási kérdések	22
4. Módszertan	23
5. Az eredmények elemzése	24
5.1. Beszédfejlődés, kommunikáció.....	25
5.1.1. Ikernyelv.....	25
5.1.2. Az ikrek beszédfejlődése.....	25
5.1.3. Szavak nélkül is.....	26
5.1.4. Az ikrek tanulási képességei	27
5.1.5. Reaktív, evokatív interakciók az ikreknél	27
5.1.6. Dominancia	28
5.2. Kötődés egymáshoz, környezethez	30
5.2.1. Kisgyermekkorai kötődés az ikrek között.....	30
5.2.2. Kötődésük szülőikhez	30
5.2.3. Kamasz kor és proaktív interakció az ikreknél	31
5.2.4. Felnőttként a kapcsolattartás	33
5.2.5. Az ikrek kötődése felnőtt korban	34
5.2.6. Misztikus kapcsolat	35
5.3. Rivalizálás	36
5.3.1. Első szülöttség.....	36
5.3.2. A rivalizálás az ikrek között.....	36
5.4. Örökletes képességek, környezeti hatások	38

5.4.1. Egyforma ruha.....	38
5.4.2. Hasonlítás, különbözős.....	39
5.4.3. Érdeklődési kör	39
5.4.4. Pályaválasztás.....	40
5.5. Környezet hatása, személyes identitás kialakulása	41
5.5.1. Szülői hatás	42
5.5.2. A környezet hatása	44
5.5.3. Egyedül boldogulás nehézségei	46
5.5.4. Ikreknek lenni.....	47
6. Az eredmények összefoglalása.....	49
7. A kutatás korlátai	54
8. Tovább lépési lehetőségek	55
9. Irodalomjegyzék.....	56
Egyéb felhasznált források.....	57
10. Ábrajegyzék	58
11. Mellékletek.....	58
11.1. Interjú kérdések	58

Bevezető

Az ember élete már az anyaméhben kezdetét veszi, és vele együtt a szocializáció folyamata is. Nagy mértékben meghatározza életünk alakulását, hogy milyen környezetbe, családi kultúrába érkezünk. Számos kutatás témája a szülői házban történő szocializáció fontossága, amelynek elmaradása, vagy sérülése esetében komoly hátrányokra tehetünk szert például az oktatás, és az életben való boldogulás tekintetében egyaránt. Az emberi létezés különlegessége, misztikuma az ikerterhesség, amikor egyszerre több gyermek látja meg a napvilágot. A Biblia is említ több esetben ikerpárokat, például Izsák és Rebeka gyermekeit, Ézsaut és Jákobot. Megfigyelhető a Bibliai történetben az elsőszülötti jog, amely ikerpárok esetében is hangsúlyos volt. Szocializáció szempontjából az egyszerre született testvérek, akik között csak pár perc különbség volt, megkülönböztetésre kerültek. A történet figyelemre méltó része, hogy Ézsau első szülötti jogát egy tál lencséért eladta Jákobnak (Mózes I. könyve :25 21 és 26 Idézi: Jakobovits - Jakobovits 2008).

Az ikrek szocializációja különleges, hiszen ők a társadalom egy kisebb csoportját alkotják, a társadalomba épülve, mégis külön világot alkotva, észrevétlenül. Kettő vagy akár több egykorú gyermek egyszerre, egy időben szocializálódik, egy egységként, mégis külön - külön személyként. A társadalomkutatások tekintetében úgy gondolom, ezért is olyan fontos, hogy az ikreket ebből a szemszögből vizsgáljuk, szocializációs folyamataikat feltérképezzük.

Az ikrek szocializációs folyamata saját szemükön keresztül, visszaemlékezve gyermekkoruktól a felnőtté válásig, egy különleges terület. Még az ikrek sem egyformák sok esetben, még ha annak is tűnnek. A genetika két típusba sorolja az ikreket, egypetájú és kétpetájú (vagy több petájú) ikrek. A szociológia szemszögéből viszont öt típust különböztethetünk meg, az egypetájú lány, egypetájú fiú, a kétpetájú lány, kétpetájú fiú és a vegyes fiú - lány ikreket (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013). Ebből a perspektívából még színebb a kép és még inkább elgondolkodtató, vajon melyik páros hogyan is látja saját gyermekkorát a felnőtté válásig és kapcsolatai alakulását. Kötődésük egymáshoz hogyan, milyen módon befolyásolta a környezethez való viszonyulásukat, és a külvilág hogyan reagált rájuk. Együtt szocializálódnak, ugyanazok az ingerek érik őket, mégis máshogyan tudják megélni, átélni, és máshogyan hathat rájuk. Vajon miért? Hogyan is hat rájuk környezetük nevelő hatása, és hogyan befolyásolja életük alakulását? Hasonló pályákat választanak? Hasonló barátokkal veszik körbe magukat gyermekként és majd felnőtt korukban? Ha igen, miért és ha nem, akkor mi az oka?

Ha megemlíti az ember, hogy van ikertestvére, a reakció szinte mindig ugyan az. De jó, tényleg.... És a következő kérdés is: És nagyon hasonlítotok egymásra? Legtöbbször általában azt feltételezik, hogy az ikertestvér azonos nemű. Ez a külvilág reakciója. Jelen esetben nekem tényleg van ikertestvérem, azonos nemű és tényleg hasonlítunk egymásra, kívülről. Belülről, gondolkodásunk tekintetében már más a helyzet. Ha arról kérdeznének minket, mi hogy éltünk meg „dolgokat” gyermekkorunkban, és az életünkben, a felnőtté válásunk útján, máshogyan mesélnénk el.

Kutatásomban pont ezekre a különbségekre kerestem a választ. Felnőtt korú, 18. életévüket betöltött ikrekkel készítettem interjút, amelyben a gyermekkorukról, családjukban megélt szerepükről, óvodába, iskolába történő integrálódásukról, baráti, társas kapcsolataik alakulásairól, egymáshoz való kötődésükről és kötődésük alakulásáról kérdeztem őket. Kitérek a nyelvi fejlődés és ezáltal a közöttük kialakult dominancia kérdéskörére is. A szakirodalmak alapján az ikrek közül az a fél, aki hamarabb kezd beszélni, kommunikációs előnyre tehet szert, ami meghatározhatja az ikrek közötti dominanciaviszonyokat, és a későbbi iskolai teljesítménybeli különbségeket is (Laczkó 2012). Az interjúk során megkérdeztem, hogy ők hogyan látták magukat, mint ikrek és mint külön álló személyek, és mit éreztek, a külvilág mit tükrözött vissza feléjük. Érezték-e bármikor, hogy hátrányuk vagy előnyük származott ikerségükből? Személyes megélésük alapján mi volt nehezebb, és mi volt könnyebb egy új helyzetbe való beilleszkedés tekintetében? Például iskolás korukban hogyan élték meg, hogy nem egyedül voltak kisiskolások? Idővel nehezebb volt-e, amikor az útjaik középiskola vagy felsőoktatás választás miatt szétváltak? Miben látják magukat másnak, mint ikrek a társadalom többi tagjához képest, akiknek nincsen ikertestvérük?

Alapvetően az orvostudomány különböző területeiről találhatunk ikerkutatással kapcsolatos tanulmányokat, de a tudomány más területei is felfigyeltek már az ikrekben rejlő kutatások lehetőségeire. A téma hazai kutatói:

- dr. Métneki Júlia PhD biológus, humángenetikus, aki egykori kutatótársa volt dr. Czeizel Endre orvos, genetikusnak. Ők végeztek először genetikai ikerkutatásokat Magyarországon az 1930-as évektől.
- Orvos ikerpár dr. Tárnoki Ádám Domonkos PhD és dr. Tárnoki Dávid László PhD, akik a Semmelweis Egyetem populáció alapú ikerregiszterét hozták létre. Az ikerregiszter alapító tagjai továbbá: dr. Métneki Júlia PhD, dr. Littvay Levente PhD, és dr. Melicher Dóra PhD. Budapest Főváros Kormányhivatala segítségével a Magyarországon élő

ikreket invitálja regisztrációra az ikerregiszter, hogy egy, a világon egyedülálló adatbázist hozzanak létre. Örökletes betegségek és életmód viszonyulásában genetikai vizsgálatokat folytatnak az ikrek segítségével.

- dr. Melicher Dóra PhD az epigenetika segítségével, ikerkutatások révén a személyre szabott orvoslás témakörét kutatja.
- dr. Littvay Levente PhD statisztikus, aki az ikervizsgálatok területén belül viselkedésgenetikával foglalkozik.
- dr. Pári András szociológus, az ikerszületések számának változásait vizsgálja, statisztikákat készít a Magyarországi ikerszületésekről.
- dr. Drjenovszky Zsófia PhD szociológus, dr. Hegedűs Rita PhD szociológus, dr. Pári Andrással pedig a demográfia oldalról folytat ikerkutatásokat (Métneki - Tárnoki - Tárnoki - Melicher 2019).

1. Az ikrek világának bemutatása

Az ikrek szocializációs folyamatait befolyásolja a környezetük, ahová születnek, a társadalom, a kultúra. Az ikerszületések számának változásai is nagy mértékben függenek az adott társadalom berendezkedésétől, így előfordulásuk számokban kifejezve is egy fontos tényező. A tudomány kíváncsiságát sem véletlenül keltette fel az iker jelenség. Általuk több tekintetben pontosabb, és mélyrehatóbb válaszokat tud feltárni az orvostudomány, például a genetika, továbbá a környezet szocializációjának hatásait is hatékonyabban lehet általuk vizsgálni. Az ikrek szocializációs folyamatairól jelenleg nem áll rendelkezésre speciális szakirodalom, csupán megemlítésre kerülnek szociológiai szakirodalmakban. A téma, mint az ikrek szocializációs folyamatai éppen ezért feltárandó terület.

1.1. fejezet az ikreket övező vallási hiedelmekről, mítoszokról szól. A fejlett és fejlődő országok között e tekintetben nagy különbségek mutatkoznak.

1.2. fejezet Magyarország vonatkozásában a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján az ikerszületések számának változását és okait mutatja be. Az adatok lényegesek az ikrek társadalmi megítélése szempontjából.

1.3. fejezet a kutatók által felfedezett genetikai örökletességeket mutatja be.

1.4. fejezet a kutatók által feltérképezett környezeti hatásokat mutatja be. Meghatározó lehet, hogy melyiknek van nagyobb szerepe az ember fejlődése és társadalomba való beilleszkedés szempontjából, a géneknek vagy a környezetnek.

1.5. fejezet a szocializáció fontosságáról és szerepéről szól. Betekintést nyújt az ikrek vonatkozásában a kötődésükről, családban betöltött szerepeikről, rivalizálásukról, beszédfejlődésük és dominancia viszonyaik kapcsolatáról.

1.1. Mitológia, vallás, hiedelmek az ikrekkel kapcsolatban

„Az ikerkultusz az ember egyik legkorábbi mágikus hiedelme” (Métneki 2019). A mitológia, a vallások és egyéb, az ikrekkel kapcsolatos hiedelmek, misztikumok rendkívüli különbségeket, vagy éppen meglepő hasonlóságokat mutatnak, egymástól távol eső vidékeken a világ különböző kultúráiban. Például a vudu nyugat-afrikai dialektusban istent vagy szellemet jelent. A vudu követői szerint Mawu teremő isten és leány ikertestvére Lissa. Ők népesítették be a földet iker gyermekeikkel. Mawu aztán, hogy csalódott az emberekben, otthagyta őket, de teremő istenségeket, szellemeket, akik azóta is Mawu közvetítői. Az ikreket így ott bálványozzák, viszont mindez a szocializációjuk rovására megy. Nem játszhatnak gyermekként az ikrek a többiekkel, különféle szertartások részesei (Piontelli 2019:33-54). Nyugat-Afrikán belül Bissauban, Etiópia, Madagaszkár, Paraguay, Bolívia, Brazília bizonyos területein különböző okokból, mint hiedelem, tudatlanság, az anyák túl nagy leterheltsége, a meglévő családtagok és gyermekekre váró éhezés miatt már a születésükkor megölik az ikreket vagy a születésük helyszínén a bozótban hagyják, hogy a „természet tegye a dolgát” (Piontelli 2019:179-200). Nyugat-Afrikában évekig nevelik az ikreket, majd később ölik meg őket, vagy feláldozzák, akár egy évekig nevelgetett áldozati állatot (Piontelli 2019:200-201). Több törzs úgy véli, hogy kettős apaságból erednek az ikrek, azaz a feleség megcsalta a férjét. Volt, ahol gonosz szellemeknek tekintették őket. Pápua indonéz részén, Ghánában, a Fülöp-szigeteken az ikrek ehhez képest egész életükben összefornak, és sokszor a külvilágot kirekesztve együtt élnek halálukig, akár két férfi is, mint férj és feleség. Nem tudnak senkivel olyan szoros kapcsolatot kialakítani, mint ikertestvérükkel. A kötődésük hihetetlenül erős (Piontelli 2019:253-264). Ahol megjelent a modern orvostudomány vívmánya az ultrahang, ott a nők élnek is a lehetőséggel, amennyiben a család anyagi helyzete engedi, hogy megtudják gyermekük nemét. Sok esetben nem a puszta kíváncsiság, mint a fejlett országokban, hanem annak kiderítése a cél, hogy milyen nemű gyermeket várnak. Amennyiben leány érkezne elvetetik, pláne, ha ikerleányok. Kínában az egyke politika nyomta rá a bélyegét az ikrekre és főleg a leánygyermekre, míg Indiában a leányok férjhez adása jelent nagyobb kiadást, és a még mindig uralkodó fiú kultusz. Számított és számít a mai napig is, hogy az ikrek hová születnek, melyik kontinensre és ott melyik népcsoportba. Az életük múlik rajta, ahogy az anya élete és sorsa is, ha ikreket hoz a világra. Ehhez képest a fejlett országokban a nők, -a

gyermekvállalás idejének kitolódása miatt- sok esetben még örülnek is az ikreknek, hiszen egyszerre nagy család lesznek. A terhességgel, és az ikrek gondozásával kapcsolatos nehézségek, idővel változtatnak az idilli képen, de a fejlődő országokhoz képest nem várnak az ikrekre babonák miatt szörnyű kínhalálok, és nem esnek csecsemőgyilkosság áldozatává. Számuk a fejlett országokban növekszik (Piontelli 2019:265-290, Météki 2005).

A vallás, mítoszok, tévhitek, tradíciók, a világ különböző pontjain pozitív vagy akár negatív hatást gyakorolnak az ikerszületések számának alakulására, sok más befolyásoló tényező mellett. Hazánkban is számos az ikerszületések számát befolyásoló tényezőt lehet felsorakoztatni. Magyarország tekintetében a rendelkezésre álló statisztikai adatokat fontosnak tartottam összefoglalni, tekintettel arra, hogy az ikrek társadalmi elfogadottságán, megítélésén változtathat. Az utolsó hozzáférhető kimutatás a KSH 2014-es adatelemzése, amely 1970-2012. közötti időszakot öleli fel. A KSH tájékoztatási adatbázisából a legfrissebb adatok Excel tábla formájában érhetőek el. Az adatbázisban, Magyarországra vonatkozó élve születések 1995-2020 közötti időszak statisztikai adatai található meg. Az adatok 2021. 10. 08-án voltak utoljára frissítve. A letölthető Excel táblákból készítettem a lentebb található kimutatásokat, amelyek az 1995-2020-ig tartó időszakra vonatkoznak. 2021/22. évekre vonatkozó frissebb statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre jelenleg. Remélhetőleg az országos ikerregiszter révén hamarosan egy teljesebb képet kaphatunk arról hány ikerpár születik és él Magyarországon. A statisztikák eredményeit és a szakirodalmak által is alátámasztott az ikerszületési adatokra hatást gyakorló szempontokat a 1.2. fejezetben mutatom be.

1.2. „A mi ikreink” Magyarországi statisztikák és az ikerszületések számát befolyásoló tényezők

Magyarországon 1928-ban készült először ikerstatisztikai összefoglaló, ami a Magyar Statisztikai szemlében volt olvasható (Saile 1928). Az ikerszületések számának emelkedését az alábbiakkal támasztották alá: Az első világháború idején emelkedett meg az ikerszületések száma. Az ikerszületések megnövekedése biológiai és társadalmi tényekkel magyarázhatóak. A bevonult katonáknak a feleségei közel egykorúak voltak a bevonultakkal. Az ily módon kitolódó gyermekvállalás eredménye volt az ikerszületések számának emelkedése. Ezen esetekben nem a mesterséges megtermékenyítés, hanem a biológiai hatás érvényesült a női kor előrehaladtával (Pári – Drjenovszky – Hegedűs 2015, KSH 2014). Kutatások alapján 37 éves korra megháromszorozódik az ikerterhesség esélye (Piontelli 2019:16).

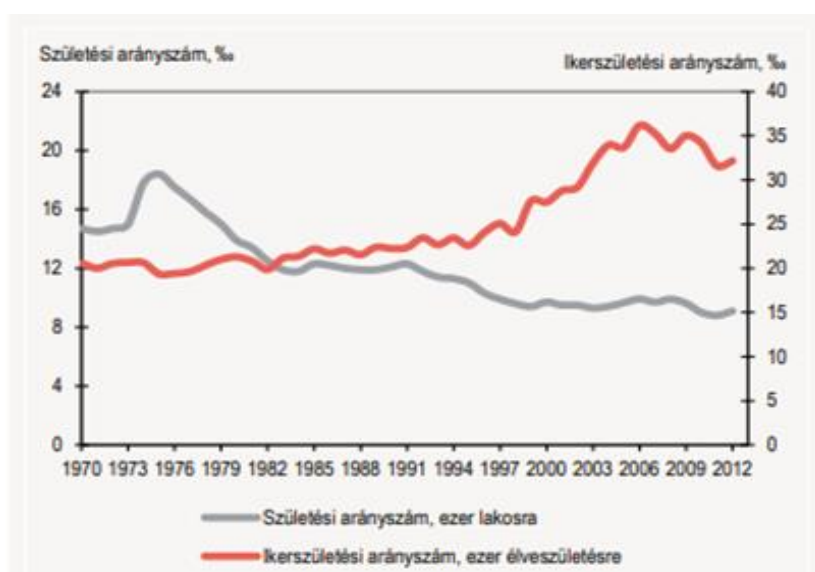
Számos tényező az oka a késői gyermekvállalásnak, amelyek hatást gyakorolnak az ikerterhességek alakulására:

- Ilyen például a tanulmányok befejezése, a karrier megalapozás, és a stabil párkapcsolatok kialakítása.
- A 70-es években változott a tendencia, hogy már nem a tízes-húszas éveikben szülnek a nők, hanem később, a harminc-negyven éves korukban (Piontelli 2019, Pári 2011 Idézi: KSH 2014).
- A 70-es 80-as években az Infecundin volt hazánkban az elérhető fogamzásgátló gyógyszer, aminek ikerterhességekre ható hatását hormontartalma miatt vizsgálták. A helytelen szedés vagy a tabletta szedésének abbahagyását követő hónapban fogant gyermekek esetében kimutatható volt az ikerterhességekre vonatkozó pozitív hatása (Métneki 2005, KSH 2014).
- Az ikerterhességek arányát vizsgálatok alapján a magzatvédő vitaminok szedése is növeli. Gyakoriságukat 50 százalékbán befolyásolja (Métneki 2005, KSH 2014).
- Az 1990-es évektől azzal egyetemben, hogy a nők gyermekvállalása későbbre tolódott, megnövekedtek a mesterséges megtermékenyítési eljárások száma (Piontelli 2019, Pári 2011 Idézi: KSH 2014)
- Magyarországon területileg kimutatható, hogy az ikerszületési trendek növekedése a fővárosban kiemelkedő és a megyei jogú városokban is jelentősen magasabb a kis falvakhoz képest, ahol elenyésző a többes terhességek száma. Egyéb tényezők viszont növelhették a többes gyermekszületési számot vidéken, mint például azon anyák esetében, akik 6-8 gyermeket szültek, a kor előre haladtával, és az előző terhességre való tekintettel nagyobb eséllyel fogantak meg és születtek ikrek (KSH 2014).

Czeizel Endre megfigyelései, kutatásai alapján a petesejt képződést szabályzó agyalapi mirigy működése az, ami befolyásolja az ikerterhesség nagyobb valószínűségét (Czeizer Idézi: Pári 2011 Idézi: KSH).

A KSH 2014-es statisztikája alapján: „Magyarországon 2012-ben 87 717 szülés során 1455 ikerszületés történt, közülük 1424 kettes és 31 hármas szülés volt. A 90 269 élve született gyermek közül, 2905 gyermek jött világra ikertestvérként. Az ikerszületési arányszám (vagyis az ezer élve születésre jutó iker-élve születések száma) 2012-ben 32,2‰ volt” (KSH 2014). (1. ábra.)

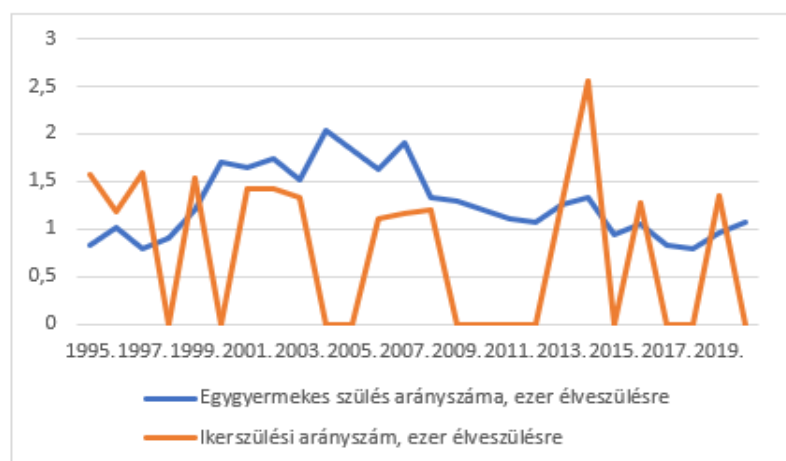
1. ábra Születési és ikerszületési arányszámok 1970-2012.

Forrás: KSH, demográfiai évkönyv 2014./9. 1.o.

A többszülések számának változásáról Magyarországon a KSH, Pári András készít statisztikákat. A KSH tájékoztatási adatbázisából a legfrissebb statisztikai adatok 1995 - 2020 közötti adatokat tartalmaznak. A 2. ábrán látható, hogy 2014-es KSH statisztikában már említett ikerszülés emelkedés még tovább nőtt 2013 és 2014-ben. Bizonyos években az adatbázis arányszám tekintetében 0 értéket mutat, adathiány vagy éppen arányszám 0 értéke miatt. (2. ábra)

2. ábra Egyes szülés és ikerszülés arányszámok 1995-2020.

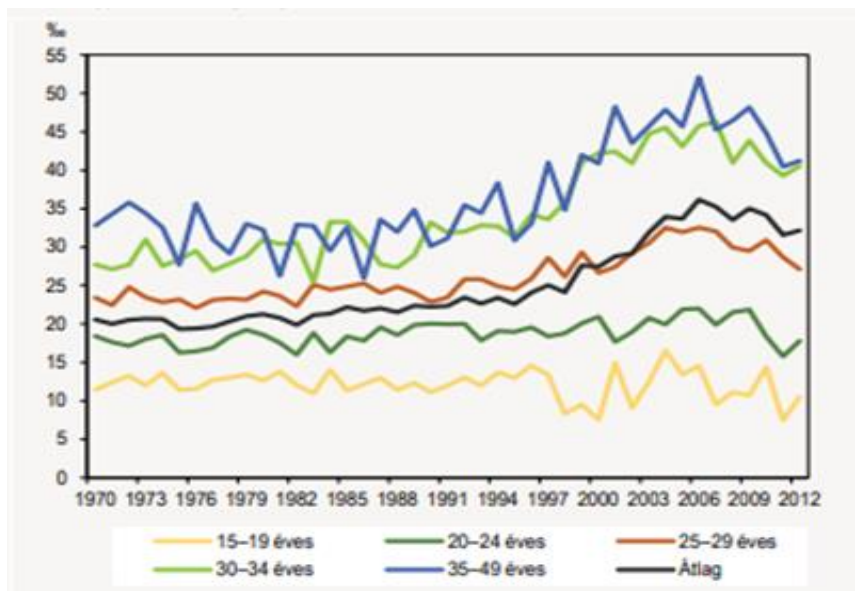

Forrás: KSH 2021. Pári

A természetes fogantatás keretében 2-3 százalék az ikerterhességek aránya, a mesterséges megtermékenyítés keretében, ahol több petesejtet ültetnek be az anyaméhbe ez a szám 30 százalékot is elérte már. Alap esetben az öröklött genetikai hajlam határozza meg az ikerszületések esélyét. Az anyák életkora és iskolai végzettség esetében is kimutatható

ikershülési esély különbség. Az ikerterhességek arányszáma tizenhárom osztályt vagy annál többet végzett anyák esetében kiemelkedően magasabb. A legtöbb ikergyermeket a kimutatás szerint a 35-49 éves korcsoportba tartozók születték 1970-2012 között, akiket a 30-34 éves korosztály szorosan követ (Pári 2011 Idézi: KSH 2014). (3. ábra)

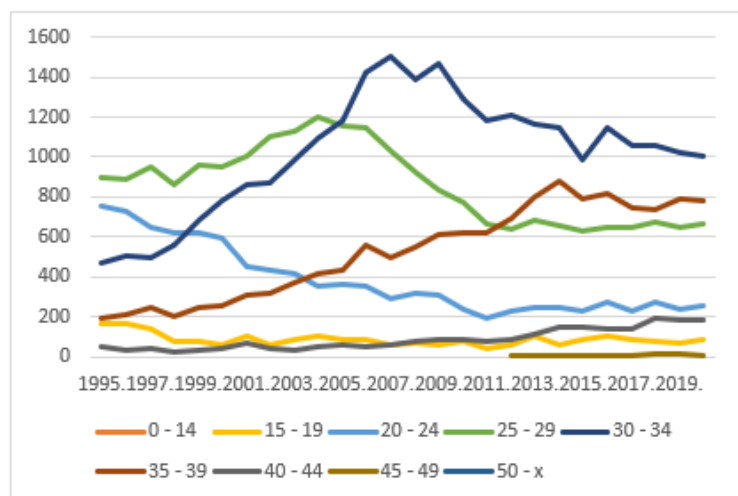
3. ábra Ikerszülési arányszámok a 15-49 éves anyák egyes korcsoportjaiban 1970-2012.

Forrás: KSH, demográfiai évkönyv 2014./9.3.o.

A KSH tájékoztatási adatbázisából származó adatok alapján 1995 - 2020 közötti időszakban Magyarországon a legtöbb iker születés a 30-34 éves korosztálynál figyelhető meg, 2006-tól. (4. ábra)

4. ábra Ikerszülési arányszámok a 15-49 éves anyák egyes korcsoportjaiban 1995-2020.

Forrás: KSH 2021. Pári András

Az ikerszületések számának változásai és befolyásoló tényezői után a genetikai, örökletességekre térek ki. A mai napig sem tudja a tudomány határozottan állítani, hogy melyek a mérvadóbb tényezők az ember fejlődése szempontjából, az örökletességek vagy a környezeti hatások. A jelenlegi szakirodalmak többsége alapján a genetikai jelleg a meghatározóbb, amely akár a környezeti tényezők befogadására is kihathat. Mindenképpen szükségesnek tartottam e tekintetben az örökletesség szerepét is körbejárni, a szocializáció témaköre előtt, mert az ikrek fejlődése szempontjából nagymértékben meghatározó lehet a génállományuk hasonlósága illetve eltérése.

1.3. Öröklés, genetika

A 19. században kezdtek a tudósok mélyebben foglalkozni az ikerkutatás témakörével. Francis Galton megállapította, hogy az ember fejlődésére a genetika és a környezet is jelentős hatást gyakorol, és ikrek esetében ezek a tényezők jobban megfigyelhetők (Galton 1875 Idézi: KSH 2014, Métneki at al. 2019:1110). E tekintetben is különleges megvizsgálni, - ahogy a kutatók is tették az egypetűjű ikerpárok esetében - az örökletes és a környezeti fejlődések hasonlóságát, vagy éppen különbségét. Mondhatjuk, hogy ikrek esetében „természetes klónokat” van lehetőség megvizsgálni, a nagy mértékben hasonló génállományukat figyelembe véve. Fontos, hogy az ikerpárok egy vagy kétpetűjű ikrek, ugyanis az egypetűjű ikrek génállománya szinte teljes mértékben megegyezik, míg a kétpetűjű ikrek esetében csak 50 százalékban található egyezés, akárcsak külön született testvérpárok esetében (Atkinson at al. 2002). Az újabb kutatások bebizonyítják, hogy az egypetűjű ikrek génállománya sem 100%-ban egyezik meg. A méhen belüli fejlődés, sejtosztódás következtében mutációk léphetnek fel, melyek nem jelentenek automatikusan kockázatot, csupán eltérést a születendő gyermekek génállományában. Külső megjelenésükben, mint például a testmagasság vagy belső tulajdonságaikban különböznek majd. Számtalan esetben a méhen belül a szétválási szakaszt követően csak az ikerpár egyik tagja hordozza az összes mutációt. Az eltérés az ikerpárok genomjai között 5,2 genetikai mutációnyi is lehet ennek következtében. Fejenként 10-15 mutáció, amely az ikerpárok 15 százalékánál mutatható ki (Stefansson at al. 2021).

A személyiség fejlődése szempontjából nagy jelentőséggel bír, hogy hogyan értelmezzük a felénk irányuló információkat és mit közvetítünk ez által a környezet felé. Az ikrek tekintetében ez a jelenség úgy vélem különösen fontos, hiszen két külön személyről van szó, külön-külön más lehet a megélésük egy-egy szituációval kapcsolatban, amely kihathat a szocializációjukra,

a fejlődésükre. R. L. Atkinson és szerzőtársai alapján mutatom be a következőkben a személyiségfejlődés lehetséges formáit.

A személyiségfejlődés formái

A személyiségfejlődést három formában befolyásolja a környezet: reaktív, evokatív, proaktív interakciók formájában (Atkinson at al. 2002).

Reaktív interakció

Azonos környezettel találkoznak különböző egyének, adott esetben ikrek és ugyanazt az eseményt, megnyilvánulást máshogyan élik meg, értelmezik. Egy extrovertált egyén jobban odafigyel környezetére és akár érzékenyebben érintheti egy hangos szó, mint egy introvertált egyént, aki akár tudomást sem vesz a körülötte élőkről és a hangos megnyilvánulásról sem. Abban az esetben is így van, ha a szülők gyermekeik számára ugyanolyan környezetet próbálnak biztosítani. Így a szubjektív környezet alakítja a személyiséget egy életen át a reaktív interakció által (Atkinson at al. 2002).

Evokatív interakció

Az a cselekedet, amit személyes sajátosságaink váltanak ki másokból. Egy aktívabb, agresszívabb gyermek több figyelmet igényel a szülőktől, mint egy visszafogottabb, nyugodtabb természetű. Ok-okozati kapcsolat van a szülők gyermeknevelési módszerei között, az alapján, hogyan reagálnak gyermekeik sajátosságaira, megnyilvánulásaira, amely ily módon a gyermekek személyiségét formálja és visszahat rájuk. Az életet végig kíséri az evokatív interakció azáltal, hogy míg egy barátságos ember barátságos környezet kialakítására törekszik maga körül, aki ellenségeskedő, ellenséges környezetet fog maga körül kialakítani (Atkinson at al. 2002).

Proaktív interakció

Nagyobb gyermeknél, illetve felnőtt korban lép életbe a proaktív interakció, amikor az egyének már saját személyiségfejlődésüket a saját kezükbe veszik. A szociabilis személyiség arra törekszik, hogy társaságban legyen, baráti kapcsolatokat alakítson ki. Amennyiben nem hívják például moziba, ő kezdeményez. Kisgyermek korban a szülői környezet határozza meg szinte kizárólag a fejlődésünket. Mindvégig életünk során megmarad a reaktív és az evokatív interakciók jelentősége, de saját kezünkbe vesszük felnőtt korunkra a proaktív interakciók által a fejlődésünk irányítását (Atkinson at al. 2002).

Genotípus különbségek egy és kétpetjű ikreknél

Az egypetjű ikrek genotípusa nagyobb mértékben azonos, ezért hasonlóbban reagálnak helyzetekre reaktív interakció által, és őrjük is hasonlóbban reagál környezetük evokatív visszacsatolások révén. Felnőtt korukban is igen hasonló környezetet alakítanak ki maguk körül. Abban az esetben is megfigyelhető mindez, ha az egypetjű ikreket születésük után elválasszák egymástól és külön-külön nevelkednek, szocializálódnak. Kétpetjű ikrek esetében ötven százalékban azonos a genotípusuk, így, ahogy az idő telik a személyiségük a környezeti hatások ellenére, ami akár azonos, akár nem, távolodni fog egymástól. A reaktív interakciók tekintetében is különböző módon fognak reagálni, és környezetük, az evokatív interakciók révén is más-más visszacsatolást fognak jelezni feléjük. Érdeklődésük, motivációjuk, kialakított baráti körük, környezetük nagyobb valószínűséggel lesz különböző (Atkinson at al. 2002).

Az ikrek személyiségének fejlődése, a szocializációs folyamataikon keresztül nagy mértékben függenek a környezeti hatásoktól. Az ikrek megfigyelésén alapuló kutatások is kimutatták a környezeti tényezők jelentőségét. A következő fejezetben a környezeti hatás szerepét és nélkülözhetetlenségét mutatom be.

1.4. Környezeti hatások

Francis Galton (Métneki at al. 2019:1110, Galton 1875 Idézi: HVG könyv 2016:29) fogalmazta meg először, hogy két különböző hatásként értelmezhető a „környezet” és az „öröklés”, amelyek mérhetőek és összehasonlíthatóak. Megfigyelései alapján az öröklés határozza meg nagyobb mértékben fejlődésünket. Galton úgy vélte, az egyéni karakterjegyeink nem átírhatóak, és kitörölhetőek, környezeti hatások által. Azt is állítja, hogy az oktatás által nem megfelelően támogatott, velünk született intelligencia sérülhet. 1875-ben ikerpárokon végzett felmérése alapján azt állapította meg, hogy az ikerpárok közötti hasonlóság nem normális eloszlást követ. Az ikertestvérek hasonlóságai vagy különbözőségei tekintetében a környezeti hatások egyáltalán nem játszottak szerepet. Az idő múlásával is megmaradtak az eltérések. Az egyetlen, ami minden esetben különbözött az ikerpárok esetében, az a kézírás volt (Métneki at al. 2019:1110, Galton 1875 Idézi: HVG könyv 2016:29). Az intelligenciával kapcsolatos kutatások alanyainak is az ikrek, még hozzá génállományuk hasonlósága miatt az egypetjű ikrek a legalkalmasabbak, hogy kimutassák az öröklés és a környezet hatását. A

külön nevelkedett ikrek esetében az eltérő környezet hatása kimutatható volt intelligenciájuk vonatkozásában. Még nagyobb különbségek mutatkoztak a személyiség és az érzelmek tekintetében (Czeizel 1997 Idézi: Dr. Tóth 2010, HVG könyv 2016:29).

A környezeti hatások jelentőségét szerették volna kimutatni az 1984-es Bouchard, Minnesota -vizsgálat során is (Atkinson at al. 2002). Olyan ikerpárok voltak a kutatás alanyai, akiket születésük után nem sokkal elválasztottak egymástól. A kutatás 50 ikerpárt érintett, akik körülbelül harminc évig nem találkoztak. Voltak, akik csak a kutatás keretein belül ismerték meg egymást. A tanulmány eredményét összevetették együtt nevelkedett ikerpárokkal. A személyiségjellemzők mind az együtt, mind a külön nevelkedett ikerpárok esetében ugyanolyan hasonlóságot mutattak. Az eredményekből az a következtetés vonható le, hogy a hasonlóságért felelős a genetika, azaz az örökletesség. Az IQ értékek tekintetében 0,72 volt a korreláció (Atkinson at al. 2002).

Dr. Tóth László 2010-es Adottság és nevelés című tanulmányában említi Terman, a Stanford Egyetem Pszichológiai Tanszék vezetőjének a 20. század elején indított longitudinális vizsgálatát, ami szerette volna bebizonyítani, hogy az intelligencia egy életen át állandó és örökletes. A longitudinális vizsgálatából kiderült az intelligencia nem állandó egy életen át, és így Terman is belátta, hogy a környezet hatását alábecsülte. A vizsgálatok eredményei a kutatás keretében is egyetértő ikreknel mutatott eredményt. Az egyetértő ikrek esetében a mérések során következetesen hasonlóságok voltak kimutathatóak, míg az azonos szülőktől származó testvérpároknál, ugyanez nem volt kimutatható. Az eredmények kimutatták, hogy, mint örökletes tényezők az egy- és kétetértő ikrek testi vonásai tekintetében voltak leginkább hasonlóak. Az intelligenciaszint vonatkozásában valamivel kevésbé voltak kimutathatóak hasonlóságok az ikrek esetében. Az intelligenciaszinthez képest még kevésbé volt kimutatható hasonlóság a személyiségvonások és az érzelmek terén. A legalacsonyabb számokat a vallási, politikai, pályaválasztási és érdeklődési körök örökletességében mutatták ki. A környezeti hatás tekintetében, mint tanult képességek, a világnézet, a politikai állásfoglalás és a szociális-etikai érzék, nagyobb eltérések mutatkoztak az ikrek között (Atkinson at al. 2002, Czeizel 1997 Idézi: Dr. Tóth 2010).

Dr. Littvay Levente viselkedésgenetikai kutatásai során fogalmazza meg, hogy: „egyéni jellemzőket többek között genetikai hajlamokkal és azok környezeti tényezőkkel alkotott kölcsönhatásaival magyaráznak” (Littvay 2020:83). Ilyen például a szexuális partnerek száma, az alkoholfogyasztásra való hajlam és az erőszakosság. A politikai viselkedés eléggé komplex, nem lehet egy génre rámutatni, hogy mi határozza meg politikai nézetünket. John Alford és

munkatársai 2005-ben újra elemezték Lindon Eaves és Nick Martin kutatásait. Azt állapították meg, ami „nagyon sok vitát váltott ki” (Littvay 2020:83), hogy a genetikai tényezők gyakorolnak hangsúlyosabb hatást a politikai ideológiára és attitűdre. A pártidentitás tekintetében jellemzőbben a környezeti tényezők a meghatározóbbak (Littvay 2020:83).

Ezzel szemben a testi adottságok, a mimika, a mozgás, az aktivitás, motoros tempó vagy az abszolút hallás kizárólag örökletes képességek (Atkinson at al. 2002, Czeizel 1997 Idézi: Dr. Tóth 2010).

„Az örökletesség, a genetikai tényezők magyarázóereje vonatkozik az ember élete alatt, ezzel is alátámasztva azt, hogy egy gén nem lehet felelős semelyik jellemvonásért, és hogy érdemes vizsgálni a környezet genetikai hatásokat módosító szerepét” (Littvay 2020:85). Littvay Levente által megfogalmazott mondat arra utal, hogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül a környezeti hatások szerepét. Kutatni érdemes a környezet örökletes génjeinkre visszaható hatását. Úgy vélem, már nem az a kérdés, hogy az örökletességek vagy a környezeti hatások szerepe nagyobb, hanem, hogy hogyan egészítik ki egymást, milyen hatása van a környezetnek a génekre és a génjeink által hogyan tudjuk befogadni a környezetünk nevelő, formáló hatásait.

A következő fejezetben ismertetem a témaköröm lényegét képező szocializációs folyamatok jelentőségét, amely az ikrek tekintetében különleges tényezőkkel bővül, mint a köztük lévő kötődés, rivalizálás, a nyelvi fejlődésük és dominanciaviszonyuk kapcsolata.

1.5. A szocializáció szerepe, fontossága és hatásai

1.5.1. Szocializáció és kultúra

„A szocializáció legteljesebb definíciója magában foglalja a jelenségek teljes problémakörét. Beletartoznak a formális szocializációs ágensek (szülők, tanárok és nevelők, felnőttek) az irányú törekvései, hogy átadják, elfogadtassák, „átörökölték” a fennálló normákat. Szerves része a sokféle (baráti, kortárs, partneri, házassági, munkahelyi) társas kapcsolatban jelen levő kölcsönös erőfeszítés és egyezkedési folyamat is, melynek során a partnerek stabil elvárásokat „dolgoznak ki”, építenek ki egymással szemben” (Vajda - Kósa 2005:2). A szocializáció minden társadalomban fontos és nélkülözhetetlen a fennmaradás érdekében. Minden társadalomban más-más feltételek alkotják az alapvető normákat, amelyek elsajátítása révén az egyén szocializáltnak tekinthető, amennyiben „alapvetően úgy gondolkodik, érez, vélekedik és cselekszik, ahogyan azt az adott közösség egy vele azonos életkorú, nemű és társadalmi státusú egyéntől elvárja” (Vajda - Kósa 2005:12). Az elsődleges csoport a család,

amelyben a tagok érzelmileg mélyen kötődnek egymáshoz. A családtagok segítik egymást és érzelmi biztonságot nyújtanak, főleg a gyermekek számára. Az érzelmi kötődés a gyermekek fejlődésére hat, mintákat sajátítanak el a viselkedéssel kapcsolatban, családi és társadalmi értékrendszert közvetítenek a gyermekek felé, hogy egyszer majd megállják a helyüket önállóan. A szülők, akikhez a legszorosabban kötődnek a gyermekek, közvetítik leginkább a meghatározó magatartásmintákat. Az élet folyamán sok magatartásmintát sajátítunk el, mégis a szülőktől elsajátított „ugrik be” legelsőnek, hiszen az legmélyebben bevésszük. A család, szülők példát mutatnak a higiéniai szokások, az emberekhez, munkához való viszony, a szülők közötti kommunikáció, szabadidő eltöltése, konfliktuskezelés, szülő - gyermek kapcsolatok területein. A gyermekek a mintákat „elraktározzák” és későbbi személyiségfejlődésük részévé válik (Dr. Bújna 2009, Vajda - Kósa 2005). Döntő többségben az emberek családi körben nőnek fel és az életük nagy részét is családi keretek között töltik. A család fogalma mégis mindenkinek mást jelent, mert egy sajátos érzelmi töltettel párosul, annak következtében, hogy kiben milyen pozitív vagy negatív nyomot hagy az otthonról hozott családi minta (Cseh-Szombathy 2006:5). A gyermek későbbi bölcsődei, óvodai, iskolai, azaz intézményi nevelése kiegészíti a szülői mintákat, és neveltetést, de az elsődleges, ami egy élethosszig kitart, mindig is a szülői példa marad (Dr. Bújna 2009, Vajda - Kósa 2005).

Kérdéseket vet fel a szocializáció elsajátítása, hogyan és miként történik, és hogy milyen okokra vezethető vissza, hogy vannak egyének, akik esetében sikeresebb, mint másoknál. Esetenként, akár „alulszocializáltságról” vagy „sikertelen szocializáltságról” beszélhetünk. Manapság nem beszélhetünk egyszerű társadalmi berendezkedésű közösségekről, ami azt is eredményezi, hogy nem tudunk egyformán otthonosan mozogni minden élethelyzetben és minden életkorú közösségben. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy alul szocializáltak lennénk, csupán nincs meg a kellő tapasztalatunk az adott helyzethez, szituációhoz. Merőben különbözik a tapasztalat hiánya és a deviáns szocializációs tapasztalatok elsajátítása, amely az adott társadalomtól eltérő normákra nevelte az egyént. Adott esetben a megfelelő közeg hiánya vagy akár a megfelelő személy – anya – hiánya is okozhatja a deviancia és alul szocializáltság kialakulását. A szocializáció során utánzással, tanulással sajátítjuk el a nyelvi és társas viselkedési, erkölcsi normákat. Minden társadalomban és azon belül is családonként eltérő nevelési alapelvek révén, dicséretekkel, vagy éppen büntetések által. Fontos kiemelni, hogy mindaz, amit a szociális tanulás keretében elsajátítunk mikor is válik „belsővé”, azaz amikortól az egyén már nem a külső elvárásoknak felel meg, hanem önmaga irányítója (Vajda - Kósa 2005). „A szocializáció egyik fontos szerepe, hogy e folyamat során a biológiai egyén társas

lénnyé válik” (N. Kollár - Szabó 2004:27). Mindebben a szülőknek van meghatározó szerepük az elsődleges szocializáció kapcsán. Amint a gyermek cseperedik és közösségbe kerül, a kortársak szerepe egyre nagyobb lesz, ők válnak „referens hatalommá a gyermekek számára” (N. Kollár - Szabó 2004:28).

„A kultúra keretet, mintát és korlátokat is állít a viselkedéshez” (Vajda – Kósa 2005:14). Kultúrákként viszont ugyanaz a viselkedés mást jelenthet, így elmondható, hogy adott esetben más kultúrába történő beilleszkedés esetén az addig tanultakat át kell értékelnünk, és bizonyos dolgokat újra kell tanulnunk, ha alkalmazkodni, adott kulturális környezetbe szocializálódni szeretnénk. Vannak kultúrák, ahol jelenleg sincs például a gyermeknek külön kitüntetett szerepe. Felnőttként kezelik a gyermekeket, és sokkal hamarabb válnak a termelő közösség részévé. A nyugati világban kitüntetett szerepe van a gyermeknek, az iskolázatásnak és csak a későbbiekben válnak fogyasztóból a társadalom gazdasági forrásává. Tisztában kell lenni azzal, hogy az adott kultúrában, közösségben milyen szerepet tulajdonítanak egy gyermeknek (Vajda - Kósa 2005). A jelen kutatásom tekintetében pedig a gyermekekben belül az ikreknek. A kultúra, amibe beleilleszkedik a család, keretet ad a gyermek fejlődésének. Ily módon a kultúra nagyon fontos tényező a gyermek, jelen esetben gyermekek fejlődése szempontjából. A család egysége szorosan kapcsolódik a társadalomhoz, a családtagok kapcsolatban állnak a társadalom egészével. „A család lényegét úgy érthetjük meg, ha azt vizsgáljuk, milyen funkciókat lát el az egész társadalomban, illetve a családot alkotó egyének életében” (Cseh-Szombathy 2006:6-7).

A családnak és a környezetnek fontos szerepe van az ikrek esetében az egyéni azonosságtudat kialakulásában. Elsődlegesen annak van jelentősége, hogy a szülők hogyan kezelik ikergyermekeiket, milyen szerepet szánnak nekik a családban. A következő fejezet azon tényezőket mutatja be, amelyek lassíthatják vagy éppen gátolhatják az önálló identitás kialakulását az ikreknél.

1.5.2. Az ikrek önazonosságának kialakulását hátráltató tényezők

A környezet sok esetben „egy egységként kezeli” az ikreket, nem különálló személyenként. Senkihez nem kötődnek az ikrek úgy, mint egymáshoz, mondhatni „speciális” a kötődésük az egyedül született testvérekhez képest. A szimbiotikus kapcsolat, ami főképpen az egypetéjű ikrek esetében alakulhat ki, akadályozhatja az egyéni személyiségük kialakulását. Kutatások alapján ikergyermekek esetében akár 3-4 éves korra is kitolódhat az egyéni identitás

kialakulása, az egykeként születettekhez képest, akiknél az énkép már 2-2,5 éves korra kialakul (Drjenovszky - Hegedűs 2021:7).

Az alábbi szociális tényezőket erősíthetik az ikrek kötődését és hátráltathatják egyéni identitásuk kialakulást kutatások alapján:

- A szülők gyermekeikhez többszám második személyben beszélnek, nem a nevükön szólítják őket. Adott esetben egy közös néven szólítják őket akár úgy, hogy ikrek, tesók, lányok vagy a keresztnévük összevonásával „*VandiDalmi*”, amit akár a gyermekek is átvesznek. Olyan is előfordul, hogy az ikrek alakítanak ki közös nevet magukra és a szülők is így nevezik őket. „(Dorka és Beni nevéből így alakult ki a *Dodobe* elnevezés)” (Drjenovszky - Hegedűs 2021:7). A vezetéknévük használata is előfordul, mint a kettőjük közös megszólítása pl.: „Kovácsék”.
- A szülők hasonló hangzású neveket adnak gyermekeiknek vagy hasonló kezdőbetűvel kezdődő neveket. „egy esetben pedig szempont volt, hogy a névnapjuk is egy napon legyen „*Ha lúd, legyen kövér alapon: Zsófia és Szonja*” (Drjenovszky - Hegedűs 2021:8).
- Gyakori eset, hogy a szülők egyforma ruhákba öltözteti az ikreket. Néhány szülő beszélt arról, hogy törekszik arra, hogy gyermekeit inkább csak alkalmanként öltöztesse egyforma ruhába (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013).
- A felmérés alapján a szülőket kevésbé zavarja, ha összetévesztik a gyermekeket (Drjenovszky – Hegedűs - Pári 2013, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010).

Az individualizáció hiánya komoly fejlődési problémát okozhat az ikreknél, ami egész életükre kihat. A környezetükkel való kapcsolatot nagymértékben meghatározza az énkép kialakulását, amiben fontos szerepet játszik az ikrekre háruló „megkülönböztető” figyelem.

1.5.3. ”Szerepek” ikrek esetében, kötődés, rivalizálás

Az ikrek már születésük pillanatától ki vannak téve bizonyos megkülönböztetésnek, amit akár hátránynak is nevezhetünk, hiszen „szerepeket, címkéket” akasztanak rájuk a szüleik és a környezetük. Ki a kisebb, elesettebb, erősebb, ki az elsőszülött, mert van, ahol ennek a ténynek tradicionális előnyöket tulajdonítanak. Bogi a jobb tanuló, aki összefirkálta a falat, az csak a Nóri lehetett. Így a szülők elősegítik a gyermekekben az alá-fölérendelt szerepek kialakulását, amely komoly önértékelési problémákhoz vezethet. Sok esetben azt várják az ikrektől, akár a szülők, akár a későbbi iskolás környezet, főleg az egyetértő ikrektől, hogy testben és lélekben hasonlítsanak annyira egymásra, amennyire csak lehet, hogy elbűvöljék környezetüket

különlegességükkel. Sok szempontnak kell megfelelniük az ikreknek, az ikerkapcsolatoknak a külvilág által támasztott igények tekintetében. Nem is csoda, hogy a szoros viszony, ami már az anyaméhben elkezdődik, az ikrek között egyik testvérpárnak tetszetős, a másik testvérpárnak terhes is lehet. A rendkívüli kötődés szoros része a szeretet, néhány esetben a rivalizálás, az ikertestvér megvédése a külvilággal szemben, ami váltja egymást ebben a bonyolult „misztikus” kapcsolatban (Drjenovszky – Hegedűs - Pári 2013, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010, Atkinson at al. 2002).

A környezet támogathatja őket abban, hogy a szoros ikerkapcsolat lazuljon és ezáltal fejlődésük ne szenvedjen hátrányt az egykeként születettekhez képest. Dr. Ranschburg Jenő pszichológus szerint sok múlik a nevelőkön az óvodában, hogy odafigyeljenek a gyerekekre és ők is külön személyként foglalkozzanak velük. Később pedig érdemes őket külön osztályba íratni, de egy iskolába, hogy segítse a beilleszkedésüket a közösségbe és megtalálják a saját énjüket (Drjenovszky – Hegedűs - Pári 2013, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010).

A későbbiekben is jelentkezhet a szorosabb kötődés jeleként, hogy egyedül kevésbé boldogulnak és nehezebben találják meg helyüket a társadalomban. Sokszor ez nagyobb kihívást és fájdalmasabb elszakadást okoz serdülő korban vagy később. A kapcsolatteremtésben és akár a házastárs választásában és a házasság fennmaradásában is gondot okozhat, hogy ha az ikertestvért próbálja pótolni az elszakadást jobban megsínylő fél vagy akár mindkét fél. A kutatások alapján a legerősebben kötődő ikerpárok a leány egypetűjű ikerpárok. Őket követik az egypetűjű iker fiúk és végül a fiú-lány vegyes ikerpárok következnek. A rivalizálás, az önértékesítés az egynemű ikerpároknál hangsúlyosabb, mint a kétnemű ikrek esetében (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013, Atkinson at al. 2002, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010).

1.5.4. Ikerk közötti dominancia és a beszédfejlődés kapcsolata

Az ikrek beszédfejlődése is hátrányt szenved a „páros izoláció, az együttes elszigetelődés” miatt. Külön világukba kevésbé fontos a szóbeli kommunikáció vagy bármilyen kommunikáció a környezettel, mert ott vannak egymásnak és szavak nélkül is értik egymást (Métneki 2005 266-276, Laczkó 2012:41-59). Korábbi kutatások alapján kimutatták, hogy az ikrek beszédfejlődése késik 1,7 és 8 hónap közötti intervallumban. A késés okaként említették a koraszülöttséget, a kisebb súlyt, az ikernyelvet, mint hátráltató tényezőt. Megállapították, hogy az ikrek a nyelvi fejlődést befolyásoló tényezőkkel szemben érzékenyebbek (Thrope 2006 Idézi: Drjenovszky - Hegedűs 2020). Sok édesanya helytelenül úgy gondolja, nincs is szükség

annyi odafigyelésre, mert az ikrek eljátszanak egymással, még meg is vigasztalják egymást. Így kevesebbet is beszélnek a vizsgálatok alapján az ikres anyukák gyermekeikhez, mint az egyedül születettek anyukái. Sokszor a szülők, gondozók az ikrek felé egy kérdést intéznek, mint például, hogy: „Éhesek vagytok?” „Megmostátok a fogatokat?” A kérdésre csak az egyik gyermek fog válaszolni vagy egyik sem. Gyakran alakul ki „titkos ikernyelv”, az ikrek esetében 40 százalékban 2-3 éves kor körül. Annyira jól ismerik egymást, hogy pár szó vagy kuncogás szerű hangok is megteszik hosszabb mondatok helyett (Métneki 2005:266-276, Laczkó 2012:41-59). Illetve elég az ikreknek sokszor csak egymásra nézni és tudják, mit akar a testvérük, metakommunikációval megértik egymást (Drjenovszky - Hegedűs 2020). A páros elszigetelődés lehet az oka a külön nyelv kialakulásának és a külvilágtól való eltávolodásnak. A szülőknek, környezetnek óriási szerepe van abban, hogy az ikrekkel külön-külön foglalkozzanak, és beszéljenek hozzájuk ugyanannyit, mintha egykék lennének. A tanuláshoz és a felnőtt élethez elengedhetetlen a szóbeli kifejezőképesség. Az ikrek nevelése, szocializációja során külön hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a szülők külön-külön beszélgessenek velük és bátorítsák őket más gyermekekkel való kommunikációra, játékra. A szülőknek a neveltetésük során segíteniük kell az ikreket, hogy megtalálják saját ízlésüket, érdeklődésüket, hangjukat, önkifejezésüket, azaz, hogy önálló személyként tudjanak nevelkedni és felnőtté válni, hogy ne legyen szükségük a „másikra”. Egyedül is teljesnek érezzék magukat, és merjenek a külvilággal kommunikálni és másokhoz közelíteni (Métneki 2005:266-276, Laczkó 2012:41-59).

A kutatók, akik az ikrek közötti dominanciát vizsgálták a különböző nemű ikrek esetében kimutatták, hogy a lányok hamarabb kezdenek beszélni, kommunikálni általában, így irányító szerepet is töltenek be. Az azonos nemű ikrek esetében a fejlettebb iker, aki hamarabb kezd járni, beszélni, az kerül jellemzően domináns szerepbe. A több szóbeli kommunikáció nagyobb szókincset és kifejezőképességet eredményez és kommunikációs előnyt. A szoros kötődésük elmélyíti a dominanciaviszonyokat, amelyek később az iskolai teljesítményekben is megmutatkoznak. A nyelvi kifejezőképességben, főleg kisgyermekkorban 2-9 év kor körül a szakirodalmak alapján 75 százalékban, kimutatható a dominancia viszony, ami megmutatkozik az ikrek beszédtempójában, szavak mennyiségében, mondathosszúságban, nyelvtanilag helyes szó és mondathasználat tekintetében (Laczkó 2012).

A versengés az anya figyelméért folyamatos, aki, hogy mindkét gyermeknek tudjon válaszolni, mondatait rövidebben fogalmazza meg, így az ikrek hátrányt szenvednek nyelvtanulás, mondat és kifejezésgazdagság tekintetében. A különböző nemű ikrek esetében a

női tag jellemzően a domináns, akinél megfigyelhető hiperaktivitás, impulzivitás, agresszió és figyelemzavarok, viselkedészavarok. A fiútestvérnél a népszerűség, és a többi gyerekkel való kapcsolatai meghatározóbbak az egyedül születettekhez viszonyítva. Előfordul gyakran, főleg egypetéjű leánytestvéreknél, hogy a dominánsabb házasodik csak meg és lesz családja, a másik nem tud családot alapítani és örök nagynéni lesz belőle. A dominanciaviszonyok nagymértékben függenek a környezettől kapott jelzésektől, figyelemtől és a reakcióktól, amit meghatározhat a születési sorrend, a fizikai jelleg, és a gyermekek fejlődése is (Kovács 2020, Dr. Ranschburg 2010).

2. A kutatás ismertetése

Szakirodalmakból, kutatásokból láthatjuk, hogy több tudományterület szempontjából nagy szerepük van az ikreknek. Több esetben általuk juthattak az adott tudományterületek olyan eredményekhez, az ember fejlődésével kapcsolatban, amelyeket más módon addig nem sikerült vizsgálni, igazolni. Az ikrekre egyediség és egyben sokszínűség is jellemző. A kvalitatív kutatásomban ikrek véleményét és tapasztalatait vizsgálom, arra vonatkozóan, hogy hogyan látják saját magukat gyermekkoruktól a felnőtté válásukig. Az ikrek esetében a szocializációs folyamataik hatása, -amely egyszerre egy időben éri őket- hasonló vagy éppen, más-más reakciókat válthat ki belőlük. A kutatás keretein belül azon tényezőkre próbáltam fényt deríteni, amelyek meghatározó mértékben hatnak azonosan vagy éppen különbözően az ikertestvérekre. A kutatási kérdéseket az említett szempontok alapján fogalmaztam meg. Az ikrekkel készített interjú kérdéseket is e vezérfonal mentén építettem fel. A 3-8. fejezetekben, ismertetem a kutatás kereteit, eredményeit, korlátait, és a továbblépési lehetőségeit.

3. Kutatási kérdések

A szociológia szemszögéből öt típusba sorolható ikrek esetében milyen hasonlóságokat és milyen különbségeket lehet felfedezni a szocializációs folyamataik kapcsán, egész kiskoruktól, felnőtt korukig?

1. Aki hamarabb tett szert a beszéd képességére az ikrek közül, az a fél: Jutott-e valamifajta kommunikációs előnyhöz? Tanulmányok tekintetében jobb eredményt ért-e el? Hatásosabban érvényesült-e az életben? A kettőjük közötti speciális kommunikáció vagy az ikernyelv, segítette-e őket abban, hogy az esetlegesen kialakuló

különbségek kiegyenlítődjenek? Dominánsabb lett-e az ikerkapcsolatban az a fél, aki hamarabb beszélt, ahogy a szakirodalmak említik?

2. Kötődésük hogyan alakul, valóban egymáshoz kötődnek a legjobban vagy a különböző típusú, nemű ikrek esetében akár eltérések is mutatkozhatnak? A kapcsolatuk erőssége révén a „misztikus” iker jelleg, a megérzések mennyire voltak jelen az életükben?
3. Rivalizálás tekintetében életciklusaiknak megfelelően fellelhetőek-e különbségek, változások a különböző típusú, ikrek esetében?
4. A szocializációjuk során az örökölt fizikai, és képességbéli hasonlóságaik, különbözőségük hogyan hatottak rájuk? Amennyiben nagyon hasonlítottak egymásra és ezt a szülők is erősítették, ez milyen hatást gyakorolt személyiségükre, és ikerkapcsolatukra? Amennyiben különböztek, ezt pozitívumként vagy negatívumként élték meg?
5. Milyen mértékben befolyásolta az ikreket az őket körülvevő környezetük hatása a felnőtté válásuk folyamatában, életciklusaiknak megfelelően? Milyen hatások befolyásolták leginkább az ikrek személyes identitásának fejlődését? Miben látják magukat másnak, különlegesebbnek az egyedül születettekhez képest?

4. Módszertan

A kutatásom során 11 félig strukturált interjút készítettem, ikerpárokkal. Az interjú alanyaik életkora 21 - 42 év közötti. Két, kétpetéjű lány ikerpárral készítettem interjút, mert az első kétpetéjű lány ikerpár fiatal életkorára való tekintettel úgy éreztem nem kaptam meg minden kérdésemre a választ részükről. A gyermekkori emlékek tekintetében viszont a velük készített interjúk bizonyultak a legszínesebbnek, figyelembe véve, hogy számukra még közelebb van a gyermekkor és az ahhoz kapcsolódó emlékek. A többi típusú ikerpárokból egy-egy ikerpárral készítettem interjút, egypetéjű fiú, egypetéjű lány, kétpetéjű fiú és kétpetéjű vegyes fiú-lány ikerpár mindkét tagjával. Az interjúk darabszáma páratlan, tekintettel arra, hogy a kétpetéjű fiú ikerpárnak ugyanaz az időpont volt megfelelő, egyszerre szerettek volna rész venni az interjún. Az interjúkat online, folytattam le, a Covid 19 vírushelyzetre való tekintettel, és arra, hogy így mindenkinek kényelmesebb volt, és rugalmasabban tudtunk az idővel is gazdálkodni. Az interjúalanyaik között volt vidéken és külföldön élő is. Őket személyesen nem lett volna lehetőségem felkeresni. Előre egyeztetett időpontokban folytattam le az interjúkat 2021. október–november folyamán. Teams, és Messenger portálokon keresztül, folyt a beszélgetés. Az interjúalanyok reakcióit a beszélgetések során meg tudtam figyelni, ami

lehetőséget adott arra, hogy jobban megértsem válaszaik lélektani tartalmát, ami segítette az elemzést is. A hanganyag került rögzítésre, amelyről szó szerinti átirat készült. Az elemzés során - az alanyok személyét tiszteletben tartva, és a GDPR adatvédelmi rendeletnek megfelelően - csak a véleményük, gondolataik kerülnek feldolgozásra a szakdolgozatban. Nevük, kilétük, személyes adataik nem kerültek említésre, feltüntetésre. Az interjúalanyokat az elemzés során sorszámok feltüntetésével fogom jelölni.

Az összeállított kérdéssort ikertestvéremmel folytatott próbainterjú keretében teszteltem. Arra voltam kíváncsi, hogy mennyire egyértelműek a kérdések, és hogy azokat a válaszokat fogom-e kapni, amelyek segítik a kutatásomban feltett kérdések megválaszolását. A kérdéssor pontosítás után 60 kérdésből és alkérdésekből áll. Az interjúkérdések a kisbaba kortól, családi kötelékek feltárásától indul, utána az óvodás, általánosiskolás, középiskolás, felsőoktatás, majd munkába állás, és általános kérdéssor szekciók követik. Minden életciklusban megtalálhatóak a kötődésre, környezeti hatások jelentőségére, önálló identitás kialakulására, a rivalizálásra, és a dominanciára irányuló kérdések. Kiegészítettem még egy asszociációs résszel az interjú kérdéssorát, amelyek 10 szóból áll. Arra voltam kíváncsi, hogy egyes szavakat milyen gondolatokkal kapcsolják össze az ikrek. A lefolytatott interjúk egyenként 21 és 47 perc közötti időintervallumot ölelnek fel, attól függően mennyire volt kommunikatív az interjúalany vagy éppen releváns minden kérdés az életciklusainak megfelelően. Az interjú alanyait ismerősökön keresztül kerestem fel, hólabda módszerrel.

A kutatás eredményei nem megbízhatóak, de érvényesek. A kvalitatív módszerek által egy mélyebb értelmet próbáltam feltárni és ez által árnyaltabb ismeretekre szert tenni. Nem általánosítható, a mintavétel kis elemszámára tekintettel, ahhoz, hogy egy populációra kimondható egyetemes következtetéseket tudjunk levonni.

5. Az eredmények elemzése

A lefolytatott interjúk mindegyike más-más tekintetben volt egyedi és mégis azonos az összes többivel, azáltal, hogy az interjú alanyai ikrek. A közös szocializációjuk, kötődésük mélysége, ami alapján bemutatható az ikrek kapcsolata és látásmódja. Hasonlóságok vagy éppen különbségek az egyes ikerpárok gondolkodásmódjában fedezhető fel, ami arra vezethető vissza, hogy milyen mértékben befolyásolta a szülői hatás fejlődésüket, ami az önálló identitásuk kialakulására is befolyással volt. A különböző típusú, és nemű ikerpároknál nagyobb eltérések is mutatkoznak bizonyos kérdésben.

5.1. Beszédfejlődés, kommunikáció

Az 5.1. fejezet az első kutatási kérdésre kapott válaszokat mutatja be. Az első kutatási kérdés: Aki hamarabb tett szert a beszéd képességére az ikrek közül, az a fél: Jutott-e valamifajta kommunikációs előnyhöz? Tanulmányok tekintetében jobb eredményt ért-e el? Hatásosabban érvényesült-e az életben? A kettőjük közötti speciális kommunikáció vagy az ikernyelv, segítette-e őket abban, hogy az esetlegesen kialakuló különbségek kiegyenlítődjenek? Dominánsabb lett-e az ikerkapcsolatban az a fél, aki hamarabb beszélt, ahogy a szakirodalmak említik?

5.1.1. Ikernyelv

Egészen kisgyermek korukból kevés emléküik volt az interjú alanyaimnak. Sok esetben a szülők sem meséltek arról nekik, hogy milyenek is voltak, miben voltak különbözőek, miben hasonlítottak vagy éppen ki beszélt, járt hamarabb. Az ikernyelvre vonatkozó kérdések tekintetében a nő nemű ikrek emlékeztek úgy, hogy volt az érthető beszéd megjelenése előtt speciális kommunikáció köztük, amit a szülők is meséltek nekik. Egy halandzsa, kettőjük számára érthető, de a külvilág számára érthetetlen nyelv volt, amit arra használtak, hogy ha szóltak hozzájuk, egymás között megvitassák a kérdést, majd cselekedtek együtt.

„Szerintem igen. Biztos volt, hogy egymással nem tudom „nyomtuk a vakert”, amit anyuék annyira nem értettek.” (3.)

„Igen, igen, anyu azt mondta, hogy volt egy ilyen saját nyelvünk, ilyen babanyelv, vagy ilyen ikernyelvnek hívta. Kommunikáltunk egymással, amit ők nem értettek, de mi meg tök jól megértettük egymást, és ugye akkor még nem tudtunk beszélni.” (6)

5.1.2. Az ikrek beszédfejlődése

A vegyes fiú-lány ikerpár esetében az ikerpár férfi tagja is emlékezett egy „ugratásra”, amivel ő ijesztgette a leány testvérét, aki még nem kezdett el beszélni mint ő. Tekintettel arra, hogy a fiú ikertestvér nem csak hamarabb kezdett beszélni, de járni is, ez egy kommunikációs és fizikai előnyt is jelentette számára. A szakirodalmak is említik, hogy több esetben a beszéd és járás képességének elsajátítása ugyan annál az ikernél figyelhető meg hamarabb. Ily módon ez kommunikációs és fizikai képességbéli előnyt is jelent egy időben. Vegyes ikerpár esetében ez jellemzőbben a leánygyermek, aki irányító szerepet is tölt be ez által (Laczkó 2012). Az interjúk alapján jelen esetben a vegyes ikerpár fiú tagja bizonyult fizikailag erősebbnek és a beszéd képességében is gyorsabbnak és határozottabbnak.

„Szokták említeni, hogy én már így gyerekkoromban is a Tesómat így - hogy mondjam-, így idegesítettem szándékosan. Olyasmit csináltam, hogy én nem tudtam rendesen beszélni, de mondtam Neki, mintha kúpot adnék, hogy „pú pú pú”. A Tesóm meg menekül tőlem.” (9)

„Igen, az egyértelmű, mert a tesóm sokkal ügyesebb volt ilyen fizikai dolgokban, úgyhogy ő már szaladt, amikor én még anyukám kezét fogva sétálgattam.” (8)

Azonos nemű ikreknél a járás és a beszéd képessége is gyakran, ugyan annál a félnél jelenik meg előbb, és ez által kerül előnyösebb helyzetbe testvéréhet képest (Laczkó 2012). A kétpetéjű fiú ikerpár esetében viszont az egyik fél az első szülött volt, aki hamarabb beszélt és a testvére aki hamarabb járt. Köztük így nem is jelent meg az irányító szerepkör.

„Én voltam, aki hamarabb beszélt, és a Testvérem volt, aki hamarabb ment.” (12)

Esetükben, ahogy az interjú alatt is tapasztaltam, illetve az ikrek is beszámoltak róla, ha kérdést intéztek feléjük, mindig az válaszolt, aki tudta a választ vagy éppen „rossz fát tett a tűzre”. Ikernyelv nem alakult ki kettőjük között, de közös kommunikációs csatornájuk kialakult, egymásra tekintés formájában, amiből meg is született mindig a közös gondolat.

„Szerintem abban a pillanatban, aki éppen hibás volt, annak kellett válaszolnia, de igazából néztünk mindig egymásra. Néztünk egymásra. Igen, hogy most ki fog megszólalni. De nem volt igazából egy ilyen, elvárás, hogy na most én akarok válaszolni, mert nekem kell, mert én vagyok az idősebb, vagy jó, hát most akkor a fiatalabbik válaszoljon, nem volt igazából. Mi mindig ebből a szempontból összhangban voltunk, aki tudta igazából a választ ő válaszolt.” (11)

5.1.3. Szavak nélkül is

Ikernyelvről ugyan nem meséltek mindannyian, de említették, hogy akár szavak nélkül is megértették egymást. Metakommunikáció használtak már gyermekkorukban is, ahogyan a szakirodalom is említi, hogy elég egymásra nézniük és tudják mit gondol a másik (Drjenovszky - Hegedűs 2020). Felnőtt korukra is vannak, akiknél kialakult olyan közös szóhasználat, amit ők ketten értenek, mások pedig nem.

„Igen. Szerintem egész nap tudunk úgy beszélni, hogy azt csak mi értjük. Nekünk van mögöttes jelentéstartalma.” (3)

„Hát, hogyha nincs is saját nyelvünk, de azért ikrek vagyunk. Sok esetben be tudnám fejezni a mondatát, és ő is. Tehát hogy sokszor elég egymásra nézni, vagy egy-egy mondatot mondani, és a többiek nem azért nem értik, mert titkos nyelv, hanem mert gyakorlatilag egy csomó

kimondatlan marad, vagy csak befejezetlen, és úgy meg nem lehet érteni, de mi tudjuk, mire gondolunk. Beszélgetünk apuval, apu mond valamit, összenézünk, és biztos, hogy mindkettőnknek ugyan az a gondolat van a fejünkben.” (1)

5.1.4. Az ikrek tanulási képességei

Többségében úgy nyilatkoztak az ikrek, hogy hasonlóan tanultak, segítették egymást azokban a tárgyakban, amelyekben a másik fél esetleg kevésbé bizonyult jónak. Tanulásbéli különbségről a kétpetéjű vegyes fiú-lány ikerpár számolt be, ahol a jobb tanuló, aki mindenképpen a lehető legjobb eredményt szeretne volna elérni az a női fél volt. Ő később kezdett beszélni és járni is. A szakirodalommal ellentétesen, nem az a fél volt a jobb tanuló, aki hamarabb beszélt és járt, hanem épp ellenkezőleg a másik fél. Egy belső indíttatástól vezérelve mindig a legjobb eredményre törekedett. A szakirodalmat megerősíti az a tény, hogy a különböző nemű ikrek esetében a nő nemű igyekszik dominánsabb lenni és valamiben kitűnni. A vegyes ikerpárok közül a fiú pedig inkább a társasági vonalat viszi, barátkozósabb, népszerűbb, ahogy ez az interjúból is kiderült (Kovács 2020, Dr. Ranschburg 2010). A fiatalabb kétpetéjű lány ikrek esetében került szóba, hogy szándékosan nem tanult annyira jól az egyik fél, hogy ebben is különbözzön a testvérétől. Ebben az esetben a belső akarat, ami inkább visszafogta az egyik felet.

„A Tesóm inkább így a nyelvekben volt, jó, nyelvtanulásban, már általánosban is. Nála azért volt nehéz így megállapítani, hogy mi az érdeklődési köre, mert ő mindenből jó volt, tehát kvázi ilyen stréber, vagy nem tudom. Szeretett mindenből ötös lenni, és akkor ő mindent tanult, én meg inkább csak azt, ami érdekelt...” (9)

„A tesómnak direkt célja, hogy más legyen, mint én. Szóval neki ez tudatos. Az, hogy ő nem akart annyira jó tanuló lenni, nem akart annyira pedáns lenni, hanem ő egy kicsit lázadóbb. Ő akart különbözni. Én voltam az egyik oldal, ő pedig annak mindig az ellentétek.” (2)

5.1.5. Reaktív, evokatív interakciók az ikreknél

Az interjúk alapján azt lehet megállapítani, hogy nem feltétlenül az volt a döntő a kommunikációs előny és a tanulási képességek tekintetében, hogy ki beszélt vagy járt hamarabb. A reaktív interakciók révén az extrovertáltabb, érzékenyebb gyermek kevésbé jeleskedett a kommunikációban, az introvertált ikertestvérehez képest. Az evokatív interakciók révén a gyermekek cselekedetei, megnyilvánulásai a szülőkből válaszreakciókat váltanak ki, melyek között ok-okozati kapcsolat van (Atkinson at al. 2002). Egy aktívabban kommunikáló, többet síró, rosszkodó gyermekre adott esetben több figyelem irányulhat, mint egy

visszahúzódóbbra. Így a nevelés, szocializáció hatása akaratlanul is a kommunikatívabb, előbb beszélő, agresszívabb, mozgékonyabb gyermek felé tolódhat el. Az ikrek közötti kapocs sok esetben átsegítette a „gyengébb” felet a tanulási vagy kommunikációs nehézségeken. Kisgyermek, óvodás, általános iskolás korban az ikreknél nagyobb mértékben figyelhető meg a segítségnyújtás és a másik fél támogatása.

„Sokkal jobban barátkozó típus voltam és vagyok is. Így jobban nyitok, de hát a Tesót meg rántottam magammal.” (3)

„Hát egy kicsit olyan volt, mintha keresné a, nem az mondom, hogy a- bajt, csak hogy tényleg mindig lenyelt egy cukorkát, vagy egy üvegszilánkot, vagy történt vele valami. Én meg úgy nem igazán. Én szerintem nyugisabb voltam sokkal, és ő meg picit szétszórtabb. Meg többet sírt. Sokkal jobban különböztünk.” (4)

„Igazából természetben, különbözünk egymástól, mert a Tesóm sokkal akaratosabb, meg sértődékenyebb volt, és sokszor - ezt mondták is így a nővérünk is, meg így az anyuék is-, hogy mindig egy kicsit le kellett csillapítani, mert olyan kis puffancs volt. Én meg olyan nyugodtabb típusú voltam, tehát így ebben különböztünk.” (7)

„Sérülésekben, igen, mert nekem, állandó volt, hogy megsérültem, mindig történt valami. És a Tesómnak szerencséje volt, mert ő volt a szájkaratés, ő volt a konfliktuskereső. Én meg aki megsérültem.” (11,12)

5.1.6. Dominancia

Kevesen tudtak arról mesélni ki beszélt hamarabb, így e-téren dominanciáról nem is tudtam a szakirodalomhoz hasonló következtetéseket levonni. Maga a dominancia kérdésköre viszont megjelent a mondandójukban, sokszor ott, ahol éppen nem is számítottam rá. Az interjú alanyaik is ösztönösen mondhatták ki mondataikat, anélkül, hogy tudatában lettek volna annak, hogy megnyilvánulásuk saját vagy éppen ikertestvérük irányító szerepéről árulkodik. Több esetben azt a gondolatot, hogy valamelyikük dominánsabb lett volna a kapcsolatukban még tagadták is, vagy talán eddig nem gondoltak bele, holott mondataikban megjelenetek az erre vonatkozó gondolatok.

„Hát, szerintem nem is az, hogy dominánsabb, mert csak tudni kellett úgy kezelni, de ő még szerintem most is ilyen, hogy ő nem nagyon szereti, hogyha nem úgy van valami, ahogy ő azt elképzelte, de én azt gondolom, hogy mindketten dominánsak vagyunk, csak én mondjuk ilyen nyugodtabban vagyok, domináns... Csak ugye mi teljesen másképp gondolkozunk. Szóval

tényleg egy picit szerintem ő álmvilágban él, meg úgy mindent akar. Én meg talán realisabban látom a dolgokat, de lehet, hogy ezt csak én gondolom így.” (4)

A dominánsabb ikertestvér egyértelműen könnyebben vette az élet akadályait egyedül is, mint ikertestvére. Erre utaló mondatok és történetek is elhangoztak. A vegyes fiú-lány ikerpár esetében szintén a fiú ikerpár az aki jobban boldogul egyedül, saját, és leánytestvére elmondása alapján is, már gyermek koruktól, ami felnőtt korukban is megmutatkozik. A lánytestvér felnőttként sem érzi azt, hogy mindent meg tud oldani önállóan, míg fiú ikertestvére kifejezetten szeret egyedül lenni.

„Úgy érzem, hogy én egyedül nem érzem olyan jól magam még most se, felnőttként se. Mondjuk, amikor elváltam, és utána... Akkor azt éreztem, nyilván az egy eleve egy nehéz szituáció, de akkor is úgy érzem, hogy egyedül ezt nem. Nem. Nem tudom. Szóval én nem vagyok az az önálló típus. Én mindig annak tulajdonítottam, hogy nekem mindig ott volt a Tesóm, meg nyilván a szüleim is, és hogy azért így nem vagyok annyira önálló.” (8)

„Szeretek egyedül lenni.” (9)

Az interjú végén pár szót említettem az ikreknek, hogy kinek mi jut eszébe róla, mire asszociálnak. A -dominancia- szó hallatán is előjött egy két mondat, ami arról árulkodik, hogy jelen van a dominancia az ikrek között, ami az elsőszülöttre jellemzőbb, és ezt általában a másodszülött fogalmazza meg. A válaszok között még többször szerepelt az „erő”, mint asszociáció, illetve egy-egy esetben a „harc”, „farkasok” és „párkapcsolat” kifejezések. Az egy-egy szavas gondolattársítások jellemzőbbek voltak az első szülöttekre. A másodszülöttek mondatokban fogalmazták meg gondolataikat. A szakirodalmak is azt említik, hogy a dominanciaviszonyok nagymértékben függenek a környezettől kapott jelzésektől, figyelemtől és reakcióktól, amit meghatározhat a születési sorrend, a fizikai jelleg és a gyermekek fejlődése is (Kovács 2020, Dr. Ranschburg 2010). Ez mind visszatükröződik az interjúkból is.

„Erőteljesebb. Kicsit az Tesómra ez jobban jellemző. Igen, talán azért, mert ő az első, de nem biztos...” (6)

„A Tesóm. Ilyet lehet mondani?” (3)

„Hát én azt gondolnám, hogy szerintem kisebb korukban ő, és lehet, hogy aztán meg én erőszakosabb lettem. Lehet, hogy ő azt mondja, hogy végig én vagyok az erőszakosabb.” (8)

5.2. Kötődés egymáshoz, környezethez

Az 5.2. fejezet a második kutatási kérdésre kapott válaszokat mutatja be. A második kutatási kérdés: Kötődésük hogyan alakul, valóban egymáshoz kötődnek a legjobban vagy a különböző típusú, nemű ikrek esetében akár eltérések is mutatkozhatnak? A kapcsolatuk erőssége révén a „misztikus” iker jelleg, a megérzések mennyire voltak jelen az életükben?

5.2.1. Kisgyermekkorai kötődés az ikrek között

Az ikrek kötődése egymáshoz kisgyermek korban, az általános iskola végéig nagyon szoros. Ragaszkodásuk a másikhöz, és a testvér hiányának érzése vagy éppen a gondolat, hogy távolabb kerül tőle, mélyen érinti őket. Megvédik egymást gondolkodás nélkül, mindig kiállnak az ikertestvérükért. Biztonságban akkor érzik magukat, ha együtt vannak, és ez az összes tevékenységre igaz, amit együtt is végeznek. Például, ha a másik megsérült vagy kórházban kellett tölteni pár napot, nem érezték jól magukat, úgymond valami hiányzott számukra. Nem voltak „egészek” a testvérük nélkül. A testvérükért mindig kiálltak és azonnal megvédték, ahogy az egyik képtetjű ikerlány fogalmazott: *„Akkor ott vagyunk, akkor mindent eldobunk”* (2)

„Hogy ez hány éves korunkban volt, nem tudott, hogy a Tesóm nem tudott lábra állni. Így elég sokszor vitték kórházba. Valami lelki eredetű dolog volt a végén. Így ez megmaradt, hogy sokat nem volt. Nem értettem, hogy most miért van ő kórházban? Hát olyan furcsa volt, olyan igazából nem volt annyira biztonságos. Úgyhogy nem értettem, hogy most miért nincs itt, amikor mindig itt szokott lenni.” (4)

„Igen, de ez nyolcadikban volt, hogy egy nap elmentem szavalóversenyre, ... és akkor kikezdték a srácok a Tesót aznap, és elmesélte. Másnap mentem megkerestem őket, hogy hogy képzeltétek? ... Nem lett belőle máskor probléma... kivárták, hogy nincs a Tesónak védelem. Én mindig ilyen védelmet jelentettem, tehát ha ott voltam, nem volt akkor gáz, meg nem kezdték ki.” (3)

5.2.2. Kötődésük szülőikhez

Az ikrek kötődése egymáshoz gyermekként meghatározóbbnak bizonyult az interjúk alapján, mint szülőikhez való kötődésük. A biztos pont mindig is az ikertestvér, aki nélkül fél embernek érzik magukat. Nagy mértékben befolyásolta a szülők jelenléte vagy távolmaradásának gyakorisága a családtól, és a szülők habitusa, hogy kihez kötődnek jobban gyermekkorukban az ikrek édesapjukhoz vagy édesanyjukhoz. A kialakult kötődésük szülőikhez általában nem is változott felnőtt korukra sem, azaz ahhoz a félhez kötődtek jobban,

akihez gyermekként is. Egy ikerpár esetében volt változás. A fiatalabb kétpetéjű lány ikerpár esetében mindkét fél úgy nyilatkozott, hogy idővel felcserélődött kötődésük. Egyikőjük anyás volt kicsinek, ami felnőtt korra megváltozott és az apukájához jobban kötődik. Testvére viszont apás volt és felnőtt korára az édesanyjukhoz kötődik jobban.

„Óvodásként, szerintem nálunk úgy alakult ki, hogy én kötődtem apához, a Tesó anyához, és ez most megfordult. Szóval én kötődöm jobban anyához, a Tesó pedig a faterhoz.” (2)

„Anyuhoz, ő többet volt úgy velünk, meg többet foglalkozott velünk, az apu inkább dolgozott, és szerintem így emiatt is.” (7)

„Hát, anyukám azt meséli, hogy én apás voltam nagyon. Úgyhogy én apukámhoz. A Tesóm talán mindkettőjükhöz, de talán lehet, hogy ő anyásabb volt, azt nem tudom, de én apásabb voltam.” (8)

5.2.3. Kamasz kor és proaktív interakció az ikreknél

A középiskola, gimnázium is nehezebben indult általában az ikreknek, még akkor is, ha egy osztályba kerültek. A vegyes fiú-lány ikerpár esetében a lány részéről volt, még a közös gimnázium ellenére is nehéz az új közeg, ahol a külön nyelvóra gondolatától fizikailag sem érezte jól magát. Nem tudott enni, aludni sem. Fiú testvére is arról számolt be, hogy a kapcsolatok kiépítése számára is nehezebb volt a gimnáziumi évek elején. Az egypetéjű lány ikerpár kapcsolata mondható a legszorosabbnak, akik minden képzést együtt végeztek tanulmányaik során. Megnyugtató volt számukra is, hogy amikor külföldre cserediákként utaztak, egy családnál helyezték el őket, nem külön. Egy ehhez hasonló momentumot említett a vegyes ikerpár is. A középiskola, gimnázium mindannyiuk számára egy nagyobb lépés és kihívás volt.

„... amikor gimnáziumba kerültünk, akkor én nekem az egy nagy váltás volt. Én izgulósabban éltem meg, és ott például franciából én voltam jobb, és a jobb csoportba akartak engem berakni, de én teljesen, így fizikailag is, fizikai tüneteim is voltak, hogy én, a Tesóm nélkül, egy másik csoportba... nem tudtam jól aludni, meg enni, mert annyira mindig együtt voltunk, hogy az nekem egy plusz stressz volt... És akkor a végén vissza is tettek. Anyukám kérte, hogy rakjanak vissza engem. És aztán el is múlt ez a stressz.” (8)

„Rögtön, amikor bekerültünk, az nagyon rossz volt... Ott szerintem kijött, az előnye és hátránya is, hogy mi mindig együtt voltunk addig, az életünk során, és akkor ott igazából az

elején egymásnak voltunk ott, és igazából a kapcsolatteremtés az nehezebben ment. Nekem mindenképpen, de úgy emlékszem, a Tesómnak is.” (9)

Az ikrek számára nagyobb próbatételnek bizonyult a középszintű iskola választás, és beilleszkedés, mert számukra a felnőtté válás küszöbbe is volt egyben. Azt is jelentette számukra, hogy lassan egyedül kell megállniuk a helyüket az életben, az ikertestvérük nélkül. A fiatalabb kétpetéjű lány testvérpár is úgy vélte együtt kell még a gimnáziumi éveiket folytatniuk, hogy tudjanak egymásra figyelni.

„Egy gimibe, egy osztályban. Főleg azért volt fontos, hogy így a Tesómmal legyek, gimiben is, hogy tudjak rá figyelni, hogy egyen...” (2)

Több ikerpár mesélt arról, hogy igazából a választóvonal az életükben a középiskola, gimnázium választás kapcsán következett be. A vegyes fiú-lány, az egypetéjű lány, a fiatalabb kétpetéjű lány ikerpár ugyan abba a gimnáziumba folytatták tanulmányaikat, testvérükkel együtt, mert számukra fontos volt, hogy még együtt menjenek tovább. A szakirodalmak is említik, hogy számukra a kamaszkor hozza meg az egymástól való eltávolodást és az igazi önállóságot, ami így sokkal későbbre toódik, mint egy egyedül született gyermek esetében. (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013, Atkinson at al. 2002, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010).

„Szerintem akkor kezdtünk talán távolodni, amikor nekem lett az első barátom, de hát ez viszonylag későn volt. Én 19 éves voltam, igen. És akkor így lett nekem önálló életem. Szóval én ettől datálom, hogy én igyekeztem, tehát a Tesómtól is, meg akkor már a szüleimtől is egy kicsit távolodni. Mi sokáig ott laktunk együtt a szüleimmel 26 éves koromig, azt hiszem. Úgyhogy így fizikailag még ott laktam, csak akkor már, akkor úgy érzem, hogy akkor váltunk már külön. De akkor már úgy normálisnak tűnt. Tényleg ilyen 15 évesen, még rosszul esett, hogy tőle eltávolodni.” (8)

Az egypetéjű fiú, kétpetéjű fiú és az idősebb kétpetéjű lány ikerpárok esetében már a választásnál kiderült, hogy érdeklődésük eltérő és más középiskolákban fogják folytatni, immár külön az iskolai éveiket. Számukra ez egyértelműbb volt, már vágytak is arra, hogy külön válhassanak testvérüktől. Az idősebb kétpetéjű lányok esetében volt megfigyelhető különbség a választás tekintetében. Az egyik fél meg volt róla győződve, hogy külön jobb lesz nekik, érdeklődésük tekintetében is, míg a testvére máshogyan is mesélte el az iskolaválasztást, ő rosszul élte meg, hogy nem egy iskolába mentek együtt. A választás viszont minden esetben saját döntés volt, azaz a szülők nem szóltak bele abba, hogy az ikrek együtt, vagy külön

tanulnak tovább. Így valóban az ő kezükben volt a döntés. Ezen a ponton már megfigyelhető a proaktív interakció, hogy kezükbe veszik fejlődésük, saját személyiségük irányítását. Döntéseket hoznak, és cselekednek, hogy élhessék a maguk életét. Törekednek arra, hogy külön baráti kört alakítsanak ki maguk körül, ahogyan Rita Atkinson és szerzőtársai is említették tanulmányukban (Atkinson et al. 2002).

„Külön-külön suliba mentünk, külön, teljesen más irányba, és ott minden megváltozott nyilván. Más - más érdekelt. Tehát, hogy ki hogy képzelet, Tesóm autószerelő akart lenni, én meg mindig azt mondtam, emlékszem erre is, hogy én 80 ezer forintot akarok keresni. Én annyit fogok, és én elmegyek programozónak és nagyon gazdag leszek. ...tök egyéni döntés volt...” (1)

„Hát én hentesnek tanultam. Bolti eladó, termékgyártó és mészáros a szakmám. És ebben is dolgozom. (12) Én Szegedre elmentem kollégiumba, ugye bútorasztalosként. Annak idején már nem egyeztek a nézeteink. A Tesóm hentes akart lenni, én meg bútorasztalos... Én is Kiskunfélegyházára mentem, oda jelentkeztünk Kiskunfélegyházára, és én is kollégiumos voltam. (11)

„Igen, ez egy ilyen nagy választó volt, hogy én ugyanoda akartam. Úgyhogy nem igazán tudtam, hogy hova menjek, meg úgy anya sem nagyon segített, és őneki meg volt ötlete, és akkor volt először, hogy kimondta nyolcadikos korunkba, hogy akkor ő nem szeretne már együtt egy osztályba járni...” (5)

5.2.4. Felnőttként a kapcsolattartás

Az egypetéjű lányok napi szinten tartják egymással a kapcsolatot, felnőttként is. A mindennapi kapcsolattartás, lehet normál testvérek között is előfordul, de valószínű, hogy sokkal ritkább. Számukra ez természetes, igaz megemlítették, hogy lehet, hogy van akinek ez furcsa lehet. A fiatalabb kétpetéjű ikerlányok még együtt laknak a szülőiknél, így számukra is egyértelmű, hogy minden nap beszélnek. Nem is tudnák ők sem ezt másképpen elképzelni. Az egypetéjű fiú ikerpár közös ikerházban lakik, ők is beszélhetnének, találkozhatnának minden nap, viszont úgy nyilatkozott egyikőjük, hogy többet beszéltek, míg távolabb laktak egymástól. Az idősebb kétpetéjű lány ikerpár ritkábban beszél egymással, de rendszeresen keresik egymást. Ők sokáig együtt laktak otthon, és utána egy közös lakásban is. Körülbelül fél - egy éve nem laknak együtt. A vegyes fiú-lány ikerpár is keveset beszélnek telefonon, tekintettel arra, hogy a férfi ikertestvér nem szeret telefonálni. Ott egy érdekes kapcsolattartási forma alakult ki. A férfi ikertestvér felesége és a lány ikertestvér tartják a kapcsolatot, ami a telefonbeszélgetéseket illeti. Találkozni viszont rendszeresen szoktak, összejárnak. A vegyes

ikerpár női tagja említett egy szituációt, a válásával kapcsolatban, ami kifejezetten a kötődésük erősségét mutatja meg, a nehezebb élethelyzetekben. A kétpetéjű fiú ikerpár kapcsolata mondható a leglazábbnak. Ők távol is élnek egymástól, az egyikőjük külföldön, a másik itthon. Havi szinten beszélnek egymással és az ünnepeken találkoznak. Számukra az ikertestvéri kapcsolat nem szorosabb, mintha normál testvérként születtek volna, saját elmondásul alapján. A szakirodalom is azt említi, hogy a legszorosabb kapcsolat az egypetéjű lányok között alakul ki a legtöbb esetben és marad meg életük végéig. Utánuk az egypetéjű fiúk következnek, majd a kétpetéjű ikertestvérek, akinél már egyre inkább lazul a kötődés köteléke. A szakirodalom alapján a leglazábban kötődő ikerpárok a vegyes kétpetéjű ikrek (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013, Atkinson at al. 2002, Métneki 2005, Dr. Ranschburg 2010). Ezen a ponton az interjúk is megerősítik a szakirodalmi tényeket. A kétpetéjű ikrek esetében lazább a kötődés, mint ez egypetéjű ikreknél.

„Hát én azt gondolom, hogy amióta nem lakunk együtt, és nem látjuk minden nap egymást, azóta szerintem jobb a kapcsolatunk. Legalábbis én úgy érzékelem, hogy nincsenek meg azok a mindennapi kis viták ... És én azt gondolom, hogy azóta jobb a kapcsolatunk. Vagyis ez ilyen furcsa, hogy kevesebbet találkozunk, de szorosabbnak érzem.” (4)

„Hát egy valamire emlékszem így nagyon, ami olyan jól esett, és akkor mégis azt mutatta, hogy a Tesó mégiscsak kötődik hozzám, mert valahogy ugye férfi, meg annyira nem szószátyár. Nekem volt egy első férjem, akitől elváltam, akkor 31 éves voltam. Ott volt egy kétéves kislány a válásnál, és akkor ott eléggé padlón éreztem magam. És akkor egyszer emlékszem, amikor átjött, és én sírtam, sírtam, ő meg vigasztalt, és akkor az olyan jól esett. Én ezért úgy érzem, hogy lehetnének közelebb egymáshoz. Nyilván szerintem ez azért is van, mert férfi én meg nő vagyok, talán két nő lehet közelebb egymáshoz, de hát az se feltétlenül, mert, ha meg más a habitusuk, akkor meg azért nem.” (8)

„Nagyon ritkán beszélünk, vagy amikor hazamegyek. Most volt egy, olyan, hogy egy hónapot nem beszéltünk körülbelül... hogyha valakit felhívok a családból, akkor anyut vagy aput hívom, mert anyu az, aki nagyon be van stresszel, ha pár napot nem hall felőlünk. Én tudom, hogy a Tesómmal, Párjával, minden rendben van, mert ha valami baj történne, akkor biztos, valamelyik vagy valamelyikünk párja, írna.” (12)

5.2.5. Az ikrek kötődése felnőtt korban

Felnőttként az ikrek egymáshoz való kötődése különbözőségeket mutat ikertípusonként. Amennyiben valami fontos pozitív vagy negatív dolog történik velük, nem feltétlenül az

ikertestvér az első, akinek elmesélik. Befolyásolja az élethelyzetük is, hogy kivel osszák meg a számukra fontos információkat, például, hogy párkapcsolatban, házasságban élnek, vagy az esemény mennyire csak hozzájuk kapcsolódik vagy éppen a személyes párkapcsolati helyzetükhöz. Többségében úgy fogalmaztak, hogy az első háromban benne van az ikertestvér, akivel megosszák a fontos, életüket kísérő eseményeket. Az első háromban általában a házastárs, élettárs és szülők, akiket említettek az ikertestvér mellett. Illetve a barátok is felvetésre kerültek. Az idősebb kétpetűjű lányok közül az egyik fél nyilatkozott úgy, hogy kifejezetten az ikertestvére az első. A kétpetűjű fiúk esetében pedig elhangzott, hogy sokszor csak édesanyjukkal osszák meg életük történeteit, aki úgy is tovább meséli majd testvérüknek. Számukra édesanyjuk a kapocs a kapcsolattartásuk szempontjából.

„Én vele, vele. Anyával nem is, én inkább vele.” (5)

„Egyébként nem a tesómmal, barátnőimmel, meg a férjemmel, de hát nyilván, ha valami jelentős, akkor vele is. Csak nem elsőként. Hát, igen, az első három-négyben, mert még az én szüleim is ott vannak. Tehát a szüleim után mondjuk igen, vele.” (8)

5.2.6. Misztikus kapcsolat

Az egypetűjű lány ikertestvérek és az idősebb kétpetűjű lányok is meséltek történeteket, melyek kötődésük mélységéről árulkodik, egy-egy esetben a „misztikum határát” súrolva. Megérzések, közös gondolatok, melyhez az a szimbiózis szükséges, amit közösen alakítottak ki egymás között.

„...Egy buszos kiránduláson voltunk, és ott megálltunk, és összegyűjtötték a gyerekeket, mert már indultunk tovább, és a Tesóm látta, hogy én még nem vagyok ott, és tudta, pedig még többen nem voltak fönt a buszon, hogy velem történt valami, és kiderült, hogy így is volt. Elestem, és akkor ő ezt így megérezte...” (6)

„...otthonra vártam egy csomagot, és nem tudtam megoldani, hogy hazaérjek. Megkértem a futárt, hogy rakja be az ajtó mögé, ahol csak villanyórák vannak. ... mondta a Tesóm, hogy képzeljem el, hogy ma feljött és kinyitotta azt az ajtót, még soha nem nyitotta ki. Mondtam neki, hogy hát én meg pont oda kértem a csomagot, és hogy milyen érdekes, hogy ugyanakkor jutott ez így eszünkbe. Pedig előtte valami négy-öt évig ki se nyitottuk.” (4)

„... suli után, melegítettük az ebédet a konyhában, és készülődtünk, hogy kajálunk, és nem volt semmi, nem ment a tévé, nem ment a rádió, semmi, és ugyanabban a pillanatban kezdtünk el énekelni, vagy dúdolni egy dalt, ugyanazt a dalt.” (7)

Az interjú végén pár szót említettem az ikreknek, hogy kinek mi jut eszébe róla, mire asszociálnak. Az egyik ilyen szó volt a *-kötődés-*. Négyen azt válaszolták, hogy a „*család*”, ketten, hogy „*anya, szülő*”, öten pedig úgy, hogy „*testvér*”. Ezekből a válaszokból is az látszik, hogy számukra fontos az összetartozás, a biztonság, a család, aminek számukra egy igen fontos része az ikertestvér. Az *-egyedül-* szó említésére hárman válaszolták azt hogy „*rossz, nem szeretnek egyedül lenni*”. Említésre került olyan élethelyzet, ahol egyedül kellett helytállni, mint az egyetem. Egy interjú alany említett egy különlegesebb szót, hogy „*erő*”, mert hogy erő kell ahhoz, hogy egyedül megálljon az ember a lábán az életben. Ketten említették csupán, hogy kifejezetten szeretnek egyedül lenni, nem okoz ez számukra problémát. Mindketten képtetjű ikrek, akiknek nem okozott problémát, hogy függetlenül testvérüktől boldoguljanak.

5.3. Rivalizálás

Az 5.3. fejezet a harmadik kutatási kérdésre kapott válaszokat mutatja be. A harmadik kutatási kérdés: Rivalizálás tekintetében életciklusaiknak megfelelően fellelhetőek-e különbségek, változások a különböző típusú, ikrek esetében?

5.3.1. Első szülöttség

A feltett kérdések között szerepelt: hogy ők, mint ikrek tulajdonítottak-e jelentőséget annak, hogy ki született előbb? Mindenki azt válaszolta, hogy nem, csupán nővérem, húgom, bátyám, öcsém elnevezéseket használták és használják akár a mai napig is. A dominancia kérdéskörében is kirajzolódott, hogy mégis csak van valamifajta szerepe az első szülöttségnek, ami megmutatkozik a rivalizálás tekintetében is.

„Poénkodtunk vele, ki lökött ki kit, de egyébként nem. Teljesen mindegy, hát nyilván én vagyok a komolyabb az életben, a Tesóm sose fog utolérni, de mindegy. (1)

„Én szoktam cikizni csak a tesómat, hogy ő az öregebb. Hát ez egy császár volt, a Tesómat vették ki előbb. Mert egyébként én voltam alul, tehát normál modellt szeretttük volna, én születtem volna előtte, de így azt hiszem, pont fordítva lett, mert így ellentétesen voltunk. Én voltam fejjel lefelé, ő meg fejjel fölfelé.” (9)

„Persze, mikor kicsik volt, akkor számított, hogy ki az idősebb, de igazából azt se mindig, megoldottuk erővel.” (11)

5.3.2. A rivalizálás az ikrek között

Határozottabban jellemző a rivalizálás jellemvonása a férfi nemű ikrekre, de a nőnemű ikerpárok esetén is voltak erre utaló mondatok. A szakirodalom alapján az ikrek esetében az

egyvetéjű ikrekre jellemzőbb a rivalizálás, az önérvényesítés, hogy egymást felül akarják múlni, viaskodnak a jobb pozícióért, vagy akár az édesanya figyelméért folyik a küzdelem (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013, Atkinson at al. 2002, Météki 2005, Dr. Ranschburg 2010). Az interjúk alapján az ikrek között is ez a jelenség mutatkozott meg. A lány és a vegyes fiú-lány ikerpárok esetében a tudásmegosztás és ez által az egymás segítése a jellemzőbb, ami az interjú alanyok részéről elhangzott. Az egyediségüket hangsúlyozzák, vagy így vagy úgy, rivalizálással, vagy épp a tudáskülönbségük reprezentálásával a külvilág felé.

„Úgyhogy én továbbtanultam. A Tesóm is elkezdte egyébként, de aztán ő végül is nem fejezte be. Úgyhogy én vagyok az első diplomás a családokban. Remélem az utolsó.” (10)

„Hát, egészséges versengés azért van bennünk. Ez szerintem talán minden ikerben van, bár nem tudom, de így képzem. Ez mindig így lebegett bennem, hogy jó, de ezt meg lehet csinálni. És, továbbra sincs bennem, hogy nyert-e valaki, vagy nem, vagy hogy most ki keres többet, de mindegy, mégis előbb lettem vezető, mint ő.” (10)

„Voltak nyolcadikos kis közös barátaink, és volt olyan, aki elhívott mindkettőnket, csak neki szólt, hogy akkor menjünk. És végül ő meg nem mondta nekem, vagy volt olyan, hogy mintha direkt öt perccel hamarabb mondta volna, amíg indul, amikor már biztos, hogy nem tudok elkészülni. ...” (5)

„Tudatos volt, mert itt azért látszódott a tudásszintbeli különbség. Szóval, hogy a Tesóm ezt nem bírta volna, amit én csinálok, itt a Corvinuson...” (3)

Az interjú végén pár szót említettem az ikreknek, hogy kinek mi jut eszébe róla, mire asszociálnak. Aki példát említett a *-rivalizálás-* szó kapcsán többnyire az iskolai tanulmányokat említette, hogy a tekintetben voltak rivalizálások közöttük. Az egyéb elhangzott szavak amivel összekapcsolták az ikrek a *-rivalizálás-* kifejezést: *„játék”, „ellenség”, „bika”, „feltékenység”, „egészséges”, „fiú-lány”, „agresszió”*. Minannyian habitusuknak megfelelően reagáltak a szó hallatán, nem lehet kimutatni e tekintetben különbséget az ikertípusok között. Több az olyan szó, kifejezés, ami negatívan ítéli meg a versengés gondolatát. Iketségükből adódóan többször vannak kitéve összehasonlításnak, mérlegelésnek. Ez belesodorhatja őket önkénytelenül is az egymás elleni küzdelembe, ami pedig számukra megterhelőbb, az erősebb kötődésük kapcsán. Nehezebb olyannal versenyezni, aki *„olyan mint én”*. A kettőjük közötti kötelék súlya lelkiileg megterhelőbb számukra.

„Szerintem a Tesómnak eléggé rosszul jött le, hogy én jobb voltam, eléggé sok mindenben, s, ő pedig nem.” (2)

„Volt. Mondom, így tanulásban volt, de ez inkább már csak így, gimnáziumban, vagy egyetemi szinten, hogy akkor ki a jobb, vagy hogy kinek vannak jobb jegyei. Ilyen szinten volt rivalizálás, de mondom, ez inkább a Tesómnak ment jól, mert ő stréber.” (9)

5.4. Örökletes képességek, környezeti hatások

Az 5.4. fejezet a negyedik kutatási kérdésre kapott válaszokat mutatja be. A negyedik kutatási kérdés: A szocializációjuk során az örökölt fizikai, és képességbéli hasonlóságai, különbözőségük hogyan hatottak rájuk? Amennyiben nagyon hasonlítottak egymásra és ezt a szülők is erősítették, ez milyen hatást gyakorolt személyiségükre, és ikerkapcsolatukra? Amennyiben különböztek, ezt pozitívumként vagy negatívumként élték meg?

5.4.1. Egyforma ruha

A szakirodalmak is említik, hogy az ikreket nevelő szülők gyakran szeretik gyermekeiket hasonló vagy éppen teljesen egyforma ruhába öltöztetni, főleg, ha egypetéjű ikrekről van szó (Drjenovszky - Hegedűs - Pári 2013). A megkérdezett ikerpárok mind arról számoltak be, hogy őket is egyforma ruhába öltöztették kiskorukba a szüleik, a vegyes ikerpárt hasonlóba. Többen elmondták, hogy kisebb korukban ez annyira nem zavarta őket, de ahogy növekedtek szerettek volna ruházkodásban is, a stílusukhoz illőt, testvérüktől különbözőt hordani. Ikerpár típusonként és nemek tekintetében szintén megfigyelhető különbség. Az egypetéjű fiú ikreket jobban zavarta az egyforma öltözk. Az egyikőjük említette is, ha ikrei lennének, biztos nem öltöztetné őket egyformába. Az egypetéjű ikerlányokat viszont felnőttként sem zavarja, sőt szeretnek akár ugyan olyan ruhákat is vásárolni, és hordani.

„Szerintem csont ugyanúgy néztünk ki. Ugye, hála a jó égnek, anyuék ugyanabba a ruhába is járattak, amit meg is fogadtam, ha lesz ikergyerekem, akkor ez biztos, hogy nem történik meg. Bármennyire is cuki. Szerintem megkülönböztetni sem nagyon tudtak, tehát hogy frizura, haj.” (1)

„Ugyanolyan ruhában jártunk, szerintem egy ilyen hét-nyolc éves korunkig biztosan, de lehet, hogy tovább.” (4)

„... van olyan képünk, arra emlékszem, hogy hasonló volt a ruha, csak ugye a szín volt más. Tehát az enyém kék volt, az övé meg piros, ilyen kantáros, négyzetes nadrág, vagy kockás nadrág.” (9)

5.4.2. Hasonlítás, különбözés

Az ikrek ruházkozásban is szerettek volna különbözni egymástól, amint kezdett egyre jobban kialakulni a személyiségük egyedi jellemvonásaik. Óvodás korból már említettek különbségeket, jellemzőbben a kétpetájú ikrek. Főleg jellemvonásbéli, képességbéli különbségeket említettek, de akadt fizikai jellemvonás is. Annak ellenére, hogy sokan azt mondták nem emlékeznek túl sok mindenre óvodás korukból, azért voltak megmaradt emlékek, érzések. Az egypetájú ikrek külső hasonlóságokról számoltak be legtöbbször.

„Emlékeim nincsenek inkább csak olyan van, hogy ha nézek régi képeket, akkor azt látom, hogy Tesómnak mindig komorabb volt az arca, tehát, hogy mondjuk volt egy óvodai fotózás, ... akkor ő mindig így állt, én meg mindig fűlig érő szájjal vigyorogtam.” (1)

„Szerintem a Tesóm nyitottabb volt akkoriban, mint én, én inkább ilyen kis magamnak való. Hát igen, tényleg ez a fizikai dolog ez mindig is, hogy ő sokkal ügyesebb volt, én mondjuk szerettem rajzolni, arra annyira nem emlékszem, hogy ő mondjuk rajzolt volna például.” (8)

„Hát igazából természetben, különbözünk egymástól. Ő sokkal akaratosabb, meg sértődékenyebb volt. Sokszor ezt mondták is így a nővérünk is, meg így az anyuék is, hogy mindig egy kicsit le kellett csillapítani, mert olyan kis puffancs volt, vagy olyan típusú, én meg olyan nyugodtabb típusú voltam, tehát így ebben különböztünk.” (7)

5.4.3. Érdeklődési kör

Óvodás korban az érdeklődési körök az ikreknek nagyon hasonló volt, mondhatni ugyan az. Egyedül a kétpetájú vegyes fiú-lány érdeklődése különbözött nemükből adódóan, de ők is szinte mindent együtt csináltak. Közös tevékenységek, amikre emlékeztek, hogy együtt homokoztak, fociztak, úsztak, rajzoltak. Általános iskolában már megjelentek egyes ikerpároknál a különbözö érdeklödési körök. Jellemzőbben a kétpetájú ikreknél. Az egypetájú ikrek az általános iskolás éveik alatt is ugyan olyan hobbikat választottak és együtt jártak szinte mindenhová.

kétpetájú ikrek:

„... Ő meg nagyon jól rajzolt, a Tesóm. Szóval így fiatalabb korában, én ezt tapasztaltam, hogy így sokkal fejlettebb volt. És ahogy jött az iskola, úgy minden megváltozott

teljesen. Ott meg én lettem a jobb tanuló, nem kellett velem annyit foglalkozni, mert magamtól tanultam. A Tesóval nagyon sokat kellett foglalkozni.” (2)

„... mindketten táncoltunk, és igazából így az volt az iskola melletti elfoglaltságunk...”
(4)

egypetűjű ikrek:

„Általános iskolában én azt gondolom, hogy igen, úgy tömkelegével igen. Az ilyen hobbi, meg sportolás, azok így mindig együtt történtek. Úgyhogy akkor még igen.” (6)

„Később víziballettoztunk. Gyakorlatilag ilyen külön órára nem jártunk. A napközibe, vagy az iskolába, volt valami kézműves, vagy ilyesmi, arra biztos, hogy mind a ketten így együtt jártunk.” (7)

5.4.4. Pályaválasztás

A kétpetűjű ikrek érdeklődési köre nagyobb mértékben tér el az egypetűjű ikrek érdeklődés körétől az interjúk alapján. A kétpetűjű ikrek esetében valószínű, hogy a genetikai állományuk nagyobb mértékben történő eltérése lehet a magyarázat, ahogy a szakirodalom is említi. Génállományuk a kétpetűjű ikreknek 50%-ban hasonló csupán, az egypetűjű ikreké pedig közelít a 100%-hoz, de nem teljesen azonos az ő génállományuk sem. A kétpetűjű ikrek érdeklődési köre és motivációja éppen ezért nagyobb mértékben fog eltérni, és a környezeti hatások révén hangsúlyosabban fog távolodni egymástól életük folyamán az egypetűjű ikrekéhez képest. (Atkinson et al. 2002). A kétpetűjű lányok esetében megfigyelhetőek az érdeklődési körük különbözősége. Ők más-más pálya felé orientálódtak, mint cukrászat és táncművészet. A kétpetűjű fiú ikrek különböző szakmát választottak, úgy mint hentes és bútorasztalos. Az egyikőjük itthon, míg ikertestvére külföldön él és dolgozik. A vegyes fiú-lány ikerpár is különböző karrier irányt választottak. Esetükben a nemük különbözősége is magyarázat, a kétpetűjű génállományuk eltérései mellett. Az egypetűjű lányok együtt végeztek tanulmányaikat és munkahelyeik is következetesen ugyan azok. Jelenleg is egy helyen dolgoznak. Az egypetűjű fiú ikerpár érdeklődési köre hasonlónak mondható, minimálisan mégis eltért, viszont a jelenlegi munkahelyük nekik is megegyezik.

„Én a gimnázium után ilyen OKJ-s suliba mentem, és akkor szakácsnak, cukrásznak tanultam. Ő pedig a táncművészeti suliban végzett, és akkor utána ő is tanfolyamokra ment, mert annak nem volt folytatása. Ő most ingatlanos.” (4)

„És dolgoztunk többször is már egy helyen. Szinte a munkahelyeinknek a 90 százaléka azonos. Most már három munkahely van, ami úgymond most már közös pont. És valahogy mindig így, kisegítjük egymást, vagy odakerülünk így együtt, nem tudom, tehát hogy így nagyon egyformán mennek a dolgaink.” (6)

„Őt a biztosítás érdekelte, az ilyen életbiztosítás, meg ilyesmi. Ő afelé vette az irányt. Én meg elkezdtem egy multiban dolgozni, és én meg inkább a nyelvekkel, multinál boldogultam. Én utazgattam rövidebb időkre, ő meg inkább helyben Budapesten.” (8)

„... Az Ikertesóm itthon dolgozott egy évet, nem jött be neki Magyarország. (11) 2018 júniusában jött egy álláslehetőség... kijöhetek dolgozni a barátomhoz. Együtt tanultunk, és rögtön ide jött Svájcba dolgozni. És egészen eddig nem tudott intézkedni, mert neki is meg kellett ismernie a helyet. És akkor 2019. februárjában. Február óta vagyok kint, Svájcban.” (12)

Az interjú végén pár szót említettem az ikreknek, hogy kinek mi jut eszébe róla, mire asszociálnak. Az -egyforma- szó hallatán legtöbbször az „iker” szó ugrott be az interjú alanyaimnak. Több esetben még a „tojás”, „mint két tojás” kifejezés fordult elő, illetve a „haj és frizura” szavak. A -különbözni- szó az egyik egyiptetű ikerlány kivételével mind arról árulkodik, hogy különbözni vágnak az ikrek egymástól és igazából mindenkitől, hiszem általában az ember arra vágyik, hogy egyedinek, különlegesnek lássák. Az ikreknél, talán ez még jobban kiéleződik az évek alatt, mert őket több esetben hasonlítják egymáshoz ikerségük révén.

„bárkitől egyéniség” (1), „egyedinek lenni” (3), „szerintem jó különbözni”, (8), „Jó dolog” (9), „Minden ember különbözik.” (10), „Nem szeretne az ember sose sablonná válni” (11), „Nem akarom ugyanazt csinálni, mint egy másik ember. Úgyhogy ez jó.” (12), „Hát ez nálunk egy eléggé fontos dolog, hogy más, másabb akart lenni a Tesóm.” (2), „rossz” (7)

5.5. Környezet hatása, személyes identitás kialakulása

Az 5.5. fejezet az ötödik kutatási kérdésre kapott válaszokat mutatja be. Az ötödik kutatási kérdés: Milyen mértékben befolyásolta az ikreket az őket körülvevő környezetük hatása a felnőtté válásuk folyamatában, életciklusaiknak megfelelően? Milyen hatások befolyásolták leginkább az ikrek személyes identitásának fejlődést? Miben látják magukat másnak, különlegesebbnek az egyedül születettekhez képest?

5.5.1. Szülői hatás

Az óvodás kor tekintetében az interjúk alatt elhangzott válaszokból látszódik, hogy jellemzőbben a kétpetéjű ikreknél a különbözőség vágya hamarabb kezdett kialakulni, de igazából még nem tudták érvényesíteni akarataikat. A szülői hatás nagyobb befolyással bírt, még ebben a korban. Az egypetéjű fiútestvérek esetében az édesanya túlzott féltése eredményezte, hogy az ikrek számára a világ, és így az önálló identitás kialakulása kitolódott. 14 éves korukban már ők is külön utakat akartak választani, ami az anyai hatás eredménye képpen talán még erősebben vágyott állapot volt.

„Hát nekünk ilyen speciális esetünk volt, mert anyukánk azt mondjuk, hogy jófejségből, és féltésből, de ő ...nagy tyúkanyó volt... nekem az rémlik, hogy olyan 14 éves koromban jött el az Armageddon, amikor apu azt mondta, hogy jó, akkor itt elég és átveszem a gyerekek nevelését egyoldalúan. És akkor nyílt ki a világ. Előtte kábé engem nem engedtek a játszótérre se. Tehát, hogy mondanám, hogy nagyon sok barátom volt előtte, de azok inkább csak iskolatársak voltak, azok meg nyilván közösek. Az egész kamaszkorunk, életünk, fiatalkorunk 14 éves korunk környékén indult, nyitott. Tehát, hogy ott külön barátok, külön társaság, különös események. Előtte mondanám szívesen, de otthon ültünk és közösen játszottunk. Tehát a Tesóm volt az enyém, én meg az övé.” (1)

Az egypetéjű lányok esetében is a szülők baráti körébe tartozó gyermekek voltak jellemzőbben az ikrek barátai. Voltak óvodás barátaik is, akik közös barátaik voltak.

„Van egy nagyon régi barátnőnk, akivel szintén óvodás korunkban barátkoztunk, és ő, tehát neki egy fiútestvére volt, tehát igazából mi csak vele, Timinek hívják, Timivel barátkoztunk így, és vele tényleg ilyen összejárósok voltak a szülők, és akkor ugye mi is így vele mindig együtt barátkoztunk.” (7)

A kapcsolat az kétpetéjű vegyes ikerpár esetében is hasonló, óvodás korban. A szülők egy óvodába, csoportba járatják a gyermekeket és együtt engedik le őket játszani, így a baráti kör is megegyezett esetükben is. Később gimnázium alatt változott, a baráti társaságuk az érdeklődésük és nemük különbözősége miatt. A tinédzser korban a szülői hatás is gyengül és kezdenek a gyerekek jobban önállósulni.

„Hát, egyébként nem, mert arra emlékszem, hogy én például fociztam a Tesóm barátaival, tehát valamennyire én csapódtam az ő barátaikhoz. Meg voltak azok a barátaink, akik meg ilyen panelban nőtünk fel, és akkor akik meg ott laktak közelebb a lépcsőházban, vagy

közel. Nagyjából ugyanazok voltak a barátaink szerintem így óvodás korban, meg talán még kisiskolás korban, igen.” (8)

A középiskola választás volt a döntő pont minden ikerpár életében, amibe többnyire a szülők már nem szóltak bele, hová menjenek továbbtanulni és, hogy együtt vagy külön-külön iskolát válasszanak. A szülői befolyás, erre a korra átalakult, sokkal megengedőbbé vált. Voltak olyan említések is, hogy az ikrek szerették volna, hogy szüleik jobban beleszóljanak a döntéseikbe, azaz még számítottak volna a szülői nevelő hatásra, de már nem kapták meg. Elengedték a szüleik a kezüket.

„Szerintem ez így alakult, tehát így kvázi saját döntés. Úgy emlékszem, hogy az iskolát én találtam alapvetően, mert nekem focista társaim mentek oda, és én gimnáziumba akartam menni. Oda nem volt felvételi, és akkor én úgy emlékszem, hogy kvázi ő is ezt választotta.” (9)

„Igen, ezt hagyták. Nagyon sok mindent hagytak így nagyobb korunkban. Sőt, azt mondom, hogy persze, hogy utólag mindegy, de pár dolgot azért kihagytam volna az életemből. Tehát ott igazán rám piríthattam volna, hogy hát azt azért már nem kéne, kisfiam.” (10)

„...Tényleg, én ezt a suli választást tudom csak mondani, hogy az nekem úgy nehéz volt, hogy ott álltam, nem kaptam a szülőktől se segítséget tőle se. Én se tudtam, hogy akkor még fiatalon mit akarok...” (5)

A szakirodalom is azt említi, hogy a szülői szocializációs hatás kisgyermekkorban domináns, ahogy növekednek a gyermekek már egyre kevésbé van jelen, viszont egész életükre kihat, amit a szüleinktől tanultunk. Helyzetekre, szituációkra az első, zsigeri válaszreakció amit adunk mindig az lesz, amit anno a szüleinktől tanultunk, láttunk. Számos viselkedésformát sajátítunk el életünk során, mégis a szülői minta lesz az első, „az ugrik be először” (Dr. Bújna 2009, Vajda - Kósa 2005). Később, ahogyan N. Kollár Katalin és Szabó Éva is fogalmaz a közösségben a minta a gyermekek számára a „referens hatalom” a kortársak lesznek. Az ikrek esetében kötődésük révén megfigyelhető, hogy egymás „referens hatalmai” is egyben. Amit látnak, hogy a másik megtesz, és működik azt sokkal előbb kipróbálják, mintha más tette, mondta volna. Vagy éppen ha az egyik már kitaposott egy utat, testvére csak átsétál rajta. Az egypetéjű fiú ikerpár egyik tagja mesélte, hogy ő „megküzdött” édesanyjukkal azért, hogy elmehessen 16-17 éves szórakozni, így testvérének már könnyebb dolga volt. Így segítik egymást a felnőtté válás útján, és később felnőttként is.

„Ez egyébként az ikrekben egy nagyon jó dolog szerintem, hogy mástól mondjuk nehezen, vagy nehezebben fogadok el dolgokat, de ha látom, hogy mondjuk a testvéremnek ez bejön, vagy kipróbálta, és tényleg jó, akkor én nem kérdőjelezem meg.” (10)

„Hogyha bármikor döntök valami nagyba, például munkahely váltás, vagy párkapcsolatban, akkor mindig megkérdőjelezem a véleményét.” (5)

A szülők minél inkább „egy egységként” kezelték az ikreket, vagy éppen féltésből korlátozták a barátkozási lehetőségeiket, annál inkább vágytak arra, hogy külön mozgásterük legyen. Adott esetben ez lehetett egy külön szoba iránti vágy, ahol egyedül lehetnek és az csak az övék, ahová már a külön barátaikat is elhívhatják és nem zavarják egymást, ha különbözővé válik időközben az életritmusuk. Más-más életközösség, külön iskola választás akár az érdeklődési körük különbözősége miatt, vagy azért, hogy végre valamit egyedül tudjanak végig csinálni. Egy külön torta is, megemléítésre került a vegyes ikerpár női tagja részéről. Az ikreknek a szülők egy tortát készítettek mindig, a vegyes ikerpár női tagja vágyott arra, hogy külön tortája legyen, ami csak az övé. Neki idő közben ikrei születtek, és külön ki is emelte, hogy mindig külön tortát készít gyermekeinek, hogy így mindenkinek legyen sajátja születésnapján, saját tortával.

„Szerintem már maga az volt, hogy mindent együtt csináltunk, és soha nem voltunk külön. És olyankor azért van egy egyedi döntési fázis az emberben, hogy akkor már csak azért is külön megy. És ez inkább már egy a pályaválasztásos rész volt. Szerintem biztos, hogy mondtuk, hogy tuti, hogy külön helyre megyünk.” (1)

„... nekünk régen egy szobánk volt, 22 éves korunkig egy kicsi szobánk. Egy ilyen fél szobánk, és akkor abban volt két egyszemélyes ágy, meg két íróasztal, egy szekrény, és akkor ott azért volt egy idő után feszültség ebből, hogy akkor én hamarabb keltem, ő később, és akkor nem a direkt, de zavartuk egymást, ... És úgy jót tett ez az elköltözés szerintem mindkettőnknek. Amikor elköltöztünk, akkor már nem voltak ilyen gondok, mert volt saját szobánk végre.” (5)

„... nekünk mindig egy tortánk volt. Nekem van egy barátnőm, aki szintén iker, szintén fiú - lány, és ő mondta, hogy nekik meg mindig két tortájuk volt, és akkor ezen csodálkoztam, hogy ez hogy lehet... mert most tényleg nem lehet nekem saját születésnapom...” (8)

5.5.2. A környezet hatása

A környezet reakciói ikertípusonként eltérnek, amikor megtudják, hogy van ikertestvére annak, akivel éppen beszélnek. A kétpetűjű ikrek nem hasonlítanak egymásra olyan nagy

mértékben fizikai adottságok tekintetében, mint az egypetűjű ikrek, így gyakran nem is hiszik el, hogy tényleg ikrek. Többen említették, hogy előfordult, hogy az ikrek hallatán azt mondják sokan, hogy ritkák vagy éppen még nem is találkoztak ikrekkel soha életük során. Az egymásra hasonlítás és a „misztikus” kötődésük egymáshoz elő-elő jön a kérdésekben, ami az ikrek felé irányul.

„Hát, hogy Úristen, tényleg van még egy ember, aki úgy néz ki, mint te, és mondtam, hogy nem. Mi kétpetűjűek vagyunk. Így meglepődik mindenki. Mindenki azt mondja, hogy Úristen, király dolog.” (4)

„Hát tízből nyolcan azt mondják, hogy jaj, én is úgy szerettem volna egy ikertestvért. Tízből nyolcan ezt mondják: Jaj, de irigyellek... Úgyhogy jó, pozitív nagyon, amikor így kiderül.” (6)

„Mindenki, úgy hogy: komolyan, tényleg? Mert, hogy szerintem ez még mindig olyan kuriózumnak számít, pedig hát szerintem már sok ikerpár van, csak vannak olyan emberek, akiknek egyáltalán nincs a környezetükben...” (7)

„Először nem hiszik el. „Nem hasonlítanak egymásra” ezt mondják Visszakérdeznek háromszor-négyszer, hogy biztos? Biztos? És akkor a harmadjára, negyedijére elhiszik. És akkor még megkérdezik, hogy egy-, vagy kétpetűjűek vagyunk. És akkor elkezdik kérdezni ki kire hasonlít?” (12)

A tanulási képességek és eredmények tekintetében a szülőket említették az ikrek, akik hasonló produktumot vártak el tőlük. Az ikrek úgy vélik, hogy a környezetüknek nincsnek olyan elvárásaik, hogy jobban hasonlítsanak vagy különbözzenek egymástól, viszont szituációkban, például munkahelyen megjelenik az összemérésük. Akadnak olyan helyzetek, ha az egyik felet ismeri valaki, ugyan azt várja el a testvérétől is. Úgy vélik, ha az egyik ikerfelet ismeri, ismerik a másikat is.

„Hát, ilyen konkrét hasonlítás nem volt, tehát a szüleik részéről volt az, hogy tanuljak egyformán jól, de ez talán ilyen általános, tehát ez nem az ikerségből adódik, gondolom.” (9)

„Egyébként az első napokra is emlékszem, amikor találkoztam a főnökével, és akkor azt mondta nekem, hogy a Tesód elég jó, úgyhogy elég magasra tette a lécet és nehéz lesz überelni. Ez volt az első napom.” (10)

A barátkozás, barátok tekintetében figyelhető meg, hogy több esetben az egyik iker fél baráti társasága a másik testvér baráti köre is lesz. Gyermekkorban ez szinte automatikus,

tekintettel a közös óvodai, iskolai környezetre. Felnőtt korban viszont az ikerség jelensége, ami a baráti kört egybeforrassza.

„Voltak külön barátok, nekem főleg. Volt egy alapkör, és én mindig másokkal is így voltam azért. Vannak barátaink, akik általános óta megvannak, tehát így azok megmaradtak.”
(3)

„Hát igazából az érdekes tényleg, hogy ez is totál az ellenkezőjére változott, mert inkább olyan közös baráti kör van, ami rajtam keresztül lett a Tesóm baráti köre is. Illetve neki van egy barátnője, aki mondjuk nagyjából, bár ritkán találkozunk, de úgy mondhatom, hogy talán a mi barátunk is. De inkább az van, hogy így a rajtam keresztüli baráti körünkbe kerül bele a Tesóm. Amikor meg kicsik voltak, akkor pont fordítva volt, hogy én csapkodtam mindig oda hozzá.” (8)

„Az, hogy ikrek vagy, az azért másokat is vonz, és például az ő barátaik egy idő után az enyémeik is lettek. Hiszen mindenki kíváncsi.” (10)

5.5.3. Egyedül boldogulás nehézségei

Minden ember életének fontos része, hogy megértsék és elismerjék. Az ikrek számára még hangsúlyosabban, mert számukra az egyedül boldogulás az önálló identitás kialakulásával egyetemben későbbre tolódik általában és így előfordulhat, hogy több bizonytalanságokkal párosul. A szakirodalmak is kiemelik, hogy a szülőknek és később a gyermekek nevelésében, oktatásában résztvevőknek is nagy szerepe van abban, hogy a gyermekkel külön foglalkozzanak, hogy ezzel támogassák egyéniségük kialakulását, a „páros elszigetelődés” fellazítását (Drjenovszky – Hegedűs - Pári 2013, Métényi 2005, Dr. Ranschburg 2010). A kötődésük egy olyanfajta szimbiózist hozhat létre, amelyben folyamatosan támogatják egymást, kiegészítik egymást és így később érkeznek el életükben arra a pontra, hogy akkor most egyedül vagyok és egyedül is meg kell tudnom állni a helyemet az életben, minden szituációban. Egy egyedül született gyermek, ezekkel a helyzetekkel szembesül, már akkor, amikor az édesanyja beadja bölcsődésbe, óvodába. Az ikrek nem. Ők sokkal később. Adott esetben akár csak a kamaszkoruk környékén. Interjúalanyaim is említettek olyan szituációkat, eseményeket, amelyekben hiányzott a testvérük, jó lett volna ha velük van.

„Szerintem mindenképpen valami kommunikációs dolog. E-mailt írni, vagy nem tudom, megoldom én is, csak néha úgy jobb, hogyha egyszerűbben meg tudja fogalmazni.” (2)

„Igen, hát igen, ilyenek voltak. Edzésen, a Tesóm nem volt, mert beteg lett, én meg voltam.” (3)

„Tényleg, én ezt a sulis választást tudom csak kimondani, hogy az nekem úgy nehéz volt, hogy ott álltam, nem kaptam a szülőktől se segítséget tőle se.” (5)

„Úgy érzem, hogy én egyedül nem érzem olyan jól magam még most se, felnőttként se. Mondjuk, amikor elváltam, és utána... Akkor azt éreztem, nyilván az egy eleve egy nehéz szituáció, de akkor is úgy érzem, hogy egyedül ezt nem. Nem. Nem tudom. Szóval én nem vagyok az az önálló típus. Én mindig annak tulajdonítottam, hogy nekem mindig ott volt a Tesóm, meg nyilván az én szüleim is, és hogy azért így nem vagyok annyira önálló.” (8)

5.5.4. Ikreknek lenni

Annak ellenére, hogy páran nyilatkoztak úgy, hogy nem érzik, hogy az ikerség több lenne, mint egy normál testvéri viszony, rengeteg mondat hangzott el, ami mégiscsak azt bizonyítja, hogy kapcsolatuk a közös szocializációjuk, a közösen átélt pillanatok egy különlegesebb, köteleket jelent számukra. Az együtt megélt helyzetek gyermekkorban, és később felnőtt korban is hasonló, vagy éppen teljesen megegyező reakciókat vált ki az ikrekből. Egy interjú alkalmával elhangzott, hogy mivel ugyan az a „szülőpár” nevelte őket, így ugyanazok a hatások megegyező válaszreakciókat váltanak ki belőlük. Dr. Littvay Levente is említi, viselkedésgenetikai kutatásai kapcsán, hogy az egyéni genetikai jellemzőink és az azokra ható környezeti tényezők kölcsönhatásaival magyarázhatóak a környezetünkből érkezett ingerekre adott válaszreakcióink.

„Nem érzem magam különlegesebbnek, viszont a helyzetemet érzem annak, hogy van egy testvérem, aki inkább a barátom. Akinek nincs ikertestvére, soha nem tudja megtapasztalni, hogy milyen barát egy ikertestvér. Tehát, hogy mi soha nem fogunk összeveszni amúgy is nagyon ritkán, de nem lesz soha olyan köztünk, hogy nem fogunk beszélni, hogy azt fogom mesélni egy ilyen interjún: hogy tizenkét éve nem beszélte a testvéremmel, fogalmam sincsen mi van vele. És talán ez a helyzet az, ami különleges.” (10)

„Külsőre igazából szerintem egyáltalán nem hasonlított, már baba korunktól kezdve. Belsőre szerintem talán az, hogy mivel, ugyanazokat éltük meg együtt, és ugyanaz a szülőpár volt velünk. Talán lehet, hogy ugyanúgy reagáltunk a helyzetekben. Mondjuk, amiben mondjuk valaki más, nem tudom, most csak mondok egy szituációt, nem kapja fel a vizet, vagy nem lesz mérges, vagy nem lesz hisztis, azt lehet, hogy mi ugyanúgy kezeltük, mert mi ugyanúgy mi azt kaptuk. Mondjuk valamiért minket leszidtak, vagy valakiért elnézőek voltak, és lehet, hogy más

családnál, meg azért az pont fordítva volt, és akkor lehet, szerintem ezekre egyformán reagáltunk. Tehát nem kiskorunkban nem igazából volt köztünk ellentét.” (5)

Többségében különlegesnek érzik magukat attól, hogy ikernek születtek. Nem érzik magukat egyedül a világban. Az osztozkodással, hogy figyelni kell saját magukon kívül valakire még sokkal hamarabb megismerkednek, mint azok akik egykeként születnek. Ez az ikerség előnye, amit ők tudnak is hasznosítani, hiszen az életben ezekre a képességekre nagy szükség van.

„Szerintem elég jó dolog. Meg úgy őszintén, hogy nem vagy egyedül ez az érzés, meg hogy nem vagyunk önzők szerintem...” (2)

„Egyébként én azt gondolom, hogy különleges dolog. Szerintem értik, úgy nagyjából az emberek. Talán lehet, hogy azt nem értik, hogy mondjuk miért ragaszkodik az ember annyira a másik feléhez. Tehát, hogy például, lehet, hogy valaki azt hülyeségnek tartja, hogy mondjuk mi mindennap beszélünk telefonon. Tehát, hogy miről lehet beszélni. Ők lehet, hogy nem értik azt, hogy nekünk ez is egy kapcsolódás, hogy minden nap tudjunk a másiktól valamit, még ha csak telefonon is, vagy bármi is, lehet, hogy valakinek ez túlzás, de pont erre mondom, hogy ő nem értheti ezt, hogy nekünk erre miért van szükségünk.” (7)

„Hát egy kicsit igen, de nekem meg ugye, nincs meg az az érzés, hogy milyen az, hogy az embernek nem ikertestvére van, mert mi csak ketten vagyunk. Tehát nekem nincs olyan tesóm, akivel nem vagyok ikertesó. Úgyhogy amikor meg szokták kérdezni, hogy milyen ikertesónak lenni, akkor igazából azt mondom: hogy nem tudom, miért, milyen nem ikertesónak lenni?” (9)

Az interjú végén pár szót említettem az ikreknek, hogy kinek mi jut eszébe róla, mire asszociálnak. Az örök barát szó hallatán páran válaszolták csak azt, hogy nincs ilyen, „nem létezik”, megemlítesre került a „tolerancia” és az „összetartás” szavak is, de többségében az ikertestvérüket említették:

„Van, és jó is, hogyha van legalább egy. És ha az a testvéred az még jobb, de azon kívül is lett, van szerintem.” (6)

Az ikrek szó az interjú végén az utolsó szó volt, amire nagyon hasonlóan reagált az összes iker. A válaszok magukért beszélnek:

„Tesó” (1), „Jó hogy ketten vagyunk.” (2), „Ajándék” (3), „Ritkaság” (4,9), „Jó dolog” (6), „A legjobb dolog” (7), „Örök barát” (10), „Az én Öcsém” (12), „Az én Bátyám” (11)

„Ez egy vicces dolog. És végül is jó így ismerni, belülről is, hogy én is iker vagyok, és most meg, hogy nekem is ikreim vannak, tényleg ez jó dolog, még hogyha tényleg szerintem nem kapcsolódik annyira össze, de jó így látni őket együtt felnőni.” (8)

6. Az eredmények összefoglalása

Kutatásom az ikrek szocializációs folyamatának kulcsfontosságú pontjaira és szereplőire koncentrált. Igyekeztem megtalálni és feltárni az összes szempontot, ami befolyásolhatja az iker léttel járó fejlődés egyediségét.

A beszéd kialakulását megelőző ikernyelv az első egyedi lépcsőfok az ikrek életében. Az ikerlányok esetében volt jellemző, ők emlékeztek vagy szüleik meséltek róla nekik. Az ikernyelv nem alakult ki minden ikerpárnál, viszont kirajzolódott az elhangzott mondatokból, hogy létrejött közös metakommunikációs csatorna köztük, már gyermek korban. Szavak nélkül is tudják, gyermekként és később felnőttként is, hogy mit gondol a másik. Elég egymásra nézniük. Több ikerpár között kialakult olyan közös kommunikációs nyelvezet is, amit a külvilág nem ért, csak ők ketten. Kommunikáció és tanulás tekintetében előnyt jelenthet az, hogy ki járt vagy beszélt előbb az ikrek közül. A kutatásom nem volt párhuzamba hozható, a szakirodalmi említésekkel. A szülők sem meséltek róla az ikreknek és az interjú alanyainak sem volt erről túl sok emléke. Akik említést tettek róla például, a vegyes ikerpár, ahol a fiútestvér kezdett el hamarabb beszélni és járni is, és így ő szerzett némi fizikai előnyt, viszont később a tanulás tekintetében a lány ikertestvér bizonyult jobbnak. A kétpetéjű fiú ikertestvéreknél megoszlott a járás és beszéd képességének elsajátítása. Az egyikőjük előbb járt, a másik testvér előbb beszélt. Számukra ez nem jelentett később sem előnyt, sem különbséget. A dominancia megjelent az ikreknél, de nem a készségek korábbi elsajátítása, és az így szerzett előnyök kapcsán. Egyéni habitus, és ez által a viselkedés függvényeként jelent meg a dominancia. A gyermekkorban akaratosabb, erőszakosabb, szülők figyelmét ez által jobban lefoglaló fél lett a dominánsabb az ikerkapcsolatokban. Több esetben a nagyobb figyelmet igénylő, érzékenyebb gyermek az elsőszülött volt. Az interjúk folyamán az elsőszülött dominanciáját saját ikertestvére meg is erősítette.

A kötődés az ikrek között speciális, szülőikhez is kötődnek, de egymáshoz mégis különlegesebb kapocs fűzi őket. Minden ember életének kezdeti szakaszában a szülők szerepe a meghatározó, mint irányt mutató, megengedő, vagy éppen korlátozó hatalom. Érzelmi biztonságot, családi, és társadalmi értékrendszert biztosít a család, legfőképpen a gyermekek

sámára. Az ikrek esetében megfigyelhető, hogy az érzelmi biztonságuk kisgyermek korban nagy mértékben függ attól, hogy ikertestvérük ott van-e mellettük. Egy betegség is elég ahhoz, -ami kapcsán az egyikőjük kórházba kerül és távol kell eltölteniük egymástól pár napot- hogy személyes biztonságérzetük meginogjon, pedig szüleik figyelnek rájuk. E-tekintetben nem is volt különbség az ikertípusok között. Ha saját vagy testvérük biztonsága forgott kockán bármikor, szó nélkül „mindent eldobva” segítettek egymásnak, mert a lényeg számukra, hogy ők mindketten jól legyenek, együtt, mert úgy biztonságos számukra. A kamaszkor volt életük választóvonal, a szülőktől és az egymástól való eltávolodás tekintetében egyaránt, ikertípustól függetlenül. A döntő lépés, amit meg kellett tenniük, vagy együtt vagy külön a középiskola, gimnázium választása hozta el számukra. Előfordult egy-egy ikerfélnél, hogy kifejezetten nehéz döntésnek bizonyult, akár fizikai tünetek megjelenését is jelentette, mint alvászavar, étvágytalanság, annak gondolata, hogy testvérétől el kell válni. Felnőtt korukra, a kapcsolattartás igénye, annak gyakorisága nagyobb mértékbe tért el ikertípusonként. A legszorosabban kötődő egypetűjű ikerlányok napi szinten tartják a kapcsolatot, beszél egymással. A legkevesebbet a kétpetűjű fiú ikerpár beszél és találkozik egymással, de az ő életvitelük és lakhelyük is messzebb esik egymástól Magyarország és Svájc tekintetében. A többi ikerpár kapcsolattartási ritmusa változó volt, de folyamatosan keresik egymást és amikor csak lehet összejárnak. Az ikrek között lévő kapcsolat misztikuma is megjelent az interjúk során. Például, hogy egyszerre gondoltak ugyanarra a dalra és egyszerre dalra fakadtak, vagy ugyan azon a napon jutott eszükbe kinyitni egy szekrényt, amit addig évekig nem. Olyan megérzésekről is beszámoltak, hogy előfordult olyan előérzetük, hogy testvérükkel valami történt és később be is igazolódott, hogy megsérült vagy éppen egy kellemetlen dolog érte.

A rivalizálás egy érzékeny témakör az ikrek vonatkozásában, mert kapcsolatuk szorossága meghatározza a rivalizálás témaköréhez való viszonyukat. Számukra egy negatívabb kicsengésű szó, általában, figyelembe véve, hogy a környezetük, amint megtudja, hogy ikrek keresi a hasonlóságokat és különbözőségeket. Arra a kérdésre, hogy volt -e elvárás életük során, hogy hasonlítsanak, vagy különbözzenek a leggyakrabban a válasz az volt, hogy nem, nem volt ilyen elvárás. Ezzel ellentétben az interjúk alatt elhangzottak olyan mondatok, amelyek azt bizonyítják, hogy igen is voltak, és vannak elvárások ikerségük kapcsán, amelyek belőlük a rivalizálást, váltja ki, hogy evvel is megmutassák különböznek és egyediek. A fiú ikrek sajátossága a versengést leíró mondatok. Gyermekkorban a tanulási rivalizálás jelent meg, mely szülői elvárás volt, hogy egyformán jól teljesítsenek. Felnőtt korban az egypetűjű fiúikreknél a munkahelyen való teljesítés, nagyobb pozíció vagy éppen a több fizetés elérése jelent meg,

amelyet az azonos munkahelyi környezet is befolyásolt. Természetesen az egyéni attitűd sem kizárható tényező. Az egyetétjű fiú ikrek magától értetődőnek vették rivalizálásukat, szerintük ez egészséges hozzáállás kapcsolatukhoz. Az egyetétjű lányok esetében, akik kilencven százalékban egy munkahelyen dolgoztak életük során eddig, nem számoltak be hasonló gondolatokról. Számukra a munkahely is egy közös kapcsolódási pont, ahol együtt vannak. Az elsőszülöttségnek egyik család sem tulajdonított jelentőséget, az ikrek úgy érezték, és azt fogalmazták meg, hogy ők sem. Ugyanakkor megjelent apróbb mondatok formájában, hogy ki is az idősebb és hogy egymást huginak, nővérnek, öcsinek, bátynak hívják. Ez azt igazolja, hogy egymás között és a külvilág felé mutatta is fontos, hogy ki született előbb.

A szülők szeretik iker gyermekeiket egyforma ruhába öltöztetni és hajukat ugyan úgy fésülni, főleg, ha egyetétjű ikrekről van szó. Mindannyian beszámoltak arról, hogy egyforma vagy hasonló ruhákban jártak. Általános iskolás koruk környékén többségében már zavarta őket az „egyen ruha”, mert egyediek szerettek volna lenni. Érdeklődési körük a kétetétjű ikertestvéreknek nagyobb mértékben tért el, így ők határozottabban vágytak arra, hogy ez meg is mutakozzon. Nemtől és ikertípustól függetlenül voltak olyan ikrek, akik már nagyon vágytak arra, hogy külön utakon járassanak, és voltak, akik még ragaszkodtak egymáshoz. Ezen a ponton az egyéni habituson kívül a szülői hatásnak van nagy szerepe az interjúk alapján. Ahol megjelent gyermekkorban a nagyobb szülői kontroll, korlátozás, a gyermekek hosszabban tartó egyformába öltöztetése, az ikrek „egy egységként” kezelése, ott jelent meg jellemzőbben a különülési vágy. Bennük fogalmazódottak meg olyan vágyak, amelyek kifejezték azt, hogy másmilyenek, testvérüktől eltérőek szeretnének lenni. Más-más módon jelent meg vágyuk, mint például: külön szoba, külön torta, más stílusú ruha, frizura, ami jobban kifejezi az egyéniségüket. Azok között az ikerpárok között, akik esetében nem a „megszorítóbb” szülői hatás látszik kirajzolódni, őket kevésbé zavarta hasonlóságuk, és az egyforma ruha, frizura viselése. Jellemzőbben ők, a nő nemű ikrek. A pályaválasztás tekintetében is az egyetétjű ikertestvérek választottak egyforma vagy hasonló hivatást, vagy éppen ugyan annál a cégnél dolgoznak jelenleg is. A kétetétjű ikertestvérek érdeklődési köre nagyobb mértékben tért el, így ők másfajta szakmákat választottak. Mindez magyarázható azzal is, hogy a kétetétjű ikrek genetikai állománya maximum ötven százalékban egyezhet meg a genetikai kutatások alapján, így más-más képességeket örökölhettek.

Az ikrek önálló identitásának kialakulása, az életük azonos mederbe terelgetése mellett kitolódik, és akár egy életre szóló feszültséget, megfelelési kényszert vagy éppen az „egyedül kevésbé boldogulok” érzését válthatja ki az ikrekből. Gyakran kisgyermek korban az ikrekre a

család, anya, apa, a „cuki,” „egyforma,” szerepkört osztotta, mert az ikerség ritkaság, és a család általuk így különlegesebb. Szeretnék, hogy gyermekeik egyformán jól teljesítsenek és azonosan fejlődjenek. A „páros elszigetelődés” egyik jele, ha az ikrek külön világot, nyelvet alakítanak ki maguknak, ami szintén arra vezethető vissza, hogy a szülők, a külvilág „egy egységként” kezeli őket, így valóban meg is valósítják a saját kis egységüket, amiben magukat védik közösen, mindenkitől. Elszigetelődésük nehezíti a gyermekkori barátkozást, kamaszkori elválásukat is. Baráti körük a legtöbb esetben még felnőtt korban is azonos. Jellemzőbben azoknál, akik úgy alakítják felnőtt életüket, hogy viszonylag közel lakjanak testvérükhöz, és vagy munkájuk is hasonló területre sodorta őket, akár ugyan ahhoz a céghez. Külön barát vagy baráti társaság fellelhető azoknál az ikreknél, ahol az egyik fél házas és gyermeke is van, a másik iker félnek pedig nincs tartós kapcsolata és gyermeke. A gyermekkel rendelkező ikertestvér, a saját gyermeke által új társasági köröket ismer meg, ahová kevésbé tud beilleszkedni ikertestvére, akinek nincs gyermeke. Ily módon az ikrek életviteli különbsége hozott igazából néhány esetben változást, látásmódbeli különbséget bizonyos témákban, és külön barátokat, már felnőtt korban. Azok akik gyökeresen más pályát választottak és akár a munkájuk kapcsán távolabb is élnek egymástól (pl.: Magyarország – külföld) külön társasági kört alakítanak ki maguk körül. Óvodás, általános iskolás barátok általában megmaradnak, és ők közös barátként vannak jelen az ikrek életében. Párkapcsolat kialakításával kapcsolatos nehézségekről ikerségükből adódóan nem számoltak be az interjúk folyamán az ikertestvérek, de az fontos számukra, hogy a testvér választását el tudják fogadni, és az általuk választott társat is elfogadja az ikertestvérük. A felnőtt életben való egyedül boldogulás tekintetében megfigyelhető volt, hogy a gyermekkorban dominánsabbnak mondható fél, felnőtt korban érzékenységénél fogva még sem boldogul annyira könnyen testvére nélkül. Elhangzottak olyan mondatok, amelyekből az derült ki, hogy számukra fontosabb az ikerkapcsolatuk, és felnőttként is jobban számítanak testvérükre, jobban kikérik véleményét és támogatását. Megfogalmazódott az is az egyik kétpetéjű ikerlány részéről, hogy valószínű azért reagálnak hasonlóan egyes eseményekre, szituációkra, mert ugyan az a szülőpáros nevelte őket és egyszerre ugyanazok a hatások érték őket. Ez is igazolja azt, hogy a közös szocializáció hatása is szerepet játszik abban, hogy hasonló képpen döntenek és cselekednek akár egymástól függetlenül is az ikrek, legyenek egy vagy kétpetéjűek. Az együttes szocializációjuk egyértelműen meghatározza felnőtt kori viselkedésüket és reakcióikat.

Összességében megállapítható, hogy az egyéni velük született habitusuk nagy mértékben meghatározza viszonyukat egymáshoz, szülőikhez és később a környezetükhöz. Kötődésük

egymáshoz erősebb, mint bárki máséhoz, az által, hogy együtt szocializálódnak, ugyanazok a szülői hatások érték őket, egy azon időben. Az ikerség hátrányaként jelent meg az interjúk kapcsán az önállóvá válással kapcsolatos nehézségek a szoros kötelékük miatt, amit sok esetben a szülők nevelési stratégiája is nehezített. A rivalizálás is egy nehezen megfogalmazható hátrány részükről, ami jobban végig kíséri életüket, mint ahogy ők is gondolnák. Újszülött koruktól azt lesi környezetük, hogy ki miben lesz jobb, mennyire hasonlítanak és mit érnek el az életben külön-külön. Ezek a gondolatok beleívódnak személyiségükbe és megnyilvánulásaikban megmutatkoznak. Az iker lét előnyeit hasonlóan nehéz volt szavakba önteniük, mert érzik belül, hogy attól valóban egyediek, hogy van egy „örök barát” az életükben, aki akkor is ott van velük és megérti őket, amikor senki más. Együtt könnyebb volt számukra kisgyermeknek lenni, óvodás, iskolás korba lépni. A köztük kialakult kötelék, még ha lazábbá is válik felnőtt korukra, életvitelük, hivatásuk kapcsán, ha „baj” van ott vannak egymás mellett és kimutatják, hogy mennyire fontos számukra az ikertestvérük és milyen szoros a kötődésük egymáshoz.

A kutatás lényege, hogy megtaláljuk a válaszokat azokra a kérdésekre, amelyeket feltettünk. Igazoljuk vagy cáfoljuk a szakirodalomban olvasottakat és, hogy valami újat fedezzünk fel. Úgy vélem, többnyire sikerült választ találni a kérdéseimre. A szakirodalommal van ahol egyezik a kutatásom, van ahol nem, de például egyértelmű cáfolatot nem lehet megfogalmazni. Amit viszont ki lehet mondani, hogy az ikrek szocializációs folyamatainak kutatása egyértelműen igazolja, hogy a környezetnek a szerepe jelentős az emberi fejlődés szempontjából. Az ikrek esetében az elsődleges szocializáció által, a szülőknek meghatározó szerepe van abban, mennyire lesz erős az ikrek kötődése, és ez által nehezebb az elválásuk és önálló identitásuk kialakulása. A szülői hatás meghatározza, hogy milyen mértéken vágynak majd arra, hogy különbözzenek, és külön utakat választhassanak. Az ikrek szocializációs folyamatainak vizsgálatával kimutatható, hogy mennyire mérvadó a szülői minta, a megengedő vagy éppen korlátozó környezet. A szülők és a környezet által közvetített ingerek, amik az ikreket érik, egy életen át tartó szoros köteléket, vagy akár egy életen át tartó feszülést is eredményezhetnek. Ebben az ikerkapcsolatok és az ikrek szocializációja mindenképpen különbözik a normál testvérekétől. Számomra, mint új észrevétel, megállapítás, az ikrek szocializációja kapcsán, amivel nem találkoztam szakirodalomban, az ikernyelvre vonatkozó nemi különbségek voltak. A leány ikreknél volt jellemző, a fiúknál nem jelent meg. Továbbá, a kisgyermekkorban kapcsolatukban, egymás „referens hatalmává” válnak, ami felnőtt korukban is megmarad. Bízunk gondolkodás nélkül abban, ami ikertestvérüknek sikerült,

bevált. Amennyiben testvérüknek valamit sikerült véghez vinni, abban biztosak, hogy nekik is sikerülni fog. Ez egy plusz energiaforrás és belső biztatás számukra. Hogyha valami bevált, használt ikertestvérüknek kipróbálják, nem kérdőjelezik meg úgy, mintha bárki mástól látták, hallották volna.

7. A kutatás korlátai

Az óvodás és kisiskolás korunkból általában kevés emlékünkn van, sok esetben akár csak a szüleink elmeséléseiből tudjuk, hogy milyenek is voltunk akkoriban. Egy-két halványabb emlékünkn lehet csupán. Ez a kutatás egyik korlátja, hogy olyan emlékeket próbáltak felszínre hozni, amelyekre nem emlékezhetnek tisztán. Ugyanez vonatkozik a nyelvi képességekre, speciális kommunikáció tényére és arra is például, hogy ki járt előbb.

A megkérdezettek eltérő életszakaszban vannak, így nem volt minden kérdés releváns, minden interjú alany esetében. Így a kutatás eredményei nem mindig vonatkoztathatóak minden interjú alanyra és természetesen nem is általánosíthatóak az ikrekre.

Alapvetően szívesen meséltek az interjúalanyok ikerségükről, az általuk átélt gyermekkori élményekről. Több kérdés viszont előfordult, hogy váratlanul érte őket, így nem tudtak rá válaszolni. Volt olyan interjú alany, aki azt is említette, hogy az interjú kérdésein áthaladva sok mindenre eddig nem kereste a válaszokat, vagy éppen nem is gondolt bele, de most már érdekli. Elgondolkodtak az ikrek a feltett kérdések kacsán életük olyan mozzanatairól is, ami számukra nem volt éppen annyira kellemes, mint például családi konfliktusok, a feléjük irányuló korlátozó szülői szeretet, az egyedül megélt nehezebb élethelyzetek. Ezekről mindenkinek nehéz mesélni, mert akkor az ember újra átéli. Voltak interjúalanyok, akik meséltek számukra nehezebben megélt eseményekről és voltak akiken látszott, hogy ezt most nem szeretné elmondani. Ezek a mozzanatok, az ikrek világának nehezebb pillanatai is a kutatás korlátait képezik.

A mélyebb megértést segítené és a palettát színesítené, ha minden iker típusból több interjú alannyal készített interjú. Jobban megerősítené vagy esetleg megcáfolná az általam leírtakat és a szakirodalmak által eddig feltártakat.

8. Tovább lépési lehetőségek

Az interjúk számának növelésével több adat állna rendelkezésre, hogy mélyebben tanulmányozni lehessen a különböző típusú ikrek és azon belül akár a generációs és a nemre vonatkozó eltéréseket is, illetve a kisgyermekkor „referens hatalom” kérdéskörét.

Generációk között is nagyobb eltérések mutatkozhatnak. A világ gyorsan változik, nőnek a gyermekek felé támasztott elvárások, azzal egyetemben, ahogy a gyermekek száma csökken a családokban. Ha egy ikerpár születik a családba, több esetben nem is vállalnak már további gyermekeket a szülők, így minden lehetőséget az ikrekben láthatnak. A családban betöltött szerepük változhat az ikreknek akkor is, ha nem csak ők a család gyermekei. Nagy mértékben függ attól is a gyermekeknek szánt szerep a családban, hogy mennyire vágyott gyermekek voltak. Amennyiben, ahogy a szakirodalmak is említik kitolódik a párválasztás és gyermekvállalás a nők előrehaladottabb életkora mesterséges megtermékenyítés alkalmazását teszi szükségessé. Több eséllyel születnek a mesterséges megtermékenyítés eredménye képpen ikrek. Számukat ez növelheti, így ezen tényezők alapján a generációk közötti különbségek megjelenhetnek az ikrek társadalmi ismertségében, elfogadottságában.

A nemek közötti eltérések is egy további kutatási témakör. A neveltetésbéli különbségek is máshogyan hathatnak férfiakra és nőkre, tekintettel arra, hogy mit vár el egy társadalom egy férfitől, és egy nőtől. Jelen kutatásomból nem rajzolódott ki, még a vegyes fiú-lány ikerpár tekintetében sem kifejezetten a nemekre vonatkozó neveltetési különbség. Felnőtt korban jelentek meg olyan nemekre vonatkozó jellemvonások az interjúk kapcsán, amelyeket érdemes lenne tovább kutatni. A kapcsolattartás és annak fontossága, mint „női szerep” hangsúlyosabban volt a nőnemű ikreknél, akár egy-, akár kétpetéjű, akár kétpetéjű vegyes fiú-lány ikerpár tagjai esetében is. A nagyobb mértékű, határozottabban megfogalmazott rivalizálás, a gyengébb kötődés, a könnyebben vett ikertestvértől való eltávolodás a férfi interjú alanyokra volt jellemzőbb. Általában a férfiaknál jelenik meg a „harc”, „viaskodás”, és hogy úgy vélik egyedül is boldogulnak, így vágnak rá, hogy megmutassák a világnak, hogy ez számukra egyedül is. A lefolytatott interjúk alapján ez a kép rajzolódott ki. A fiú vagy vegyes ikertestvéreknél az ikernyelv sem jelent meg, illetve nem is emlékeztek rá, hogy szóba került volna szüleik részéről. Elképzelhető, hogy ez csupán ezekből az interjúkból állapítható meg, de érdemes tovább kutatni, hogy a nemek tekintetében vonható e le következtetés arra vonatkozóan, hogy a kisgyermekek számára mennyire fontos az egymás közötti kommunikáció és ez által a közös nyelvük kialakítása.

Felfigyeltem arra a momentumra, hogy az ikrek mennyire adnak a testvérük szavára, mennyire fontos számukra, hogy ki tudja kérni véleményét. Egészen kisgyermekkoruktól kezdve, igazából nem a többi gyermeket figyelik, hogy nekik mi válik be, mi működik, hanem ikertestvérüket. Egy egyedi, különleges belső hajtóerő, ami megfigyelhető kapcsolatuk egyediségéből adódóan. Egymás „referens hatalmává” válnak, ami végig kíséri életüket, úgy hogy nem is biztos, hogy tudatosul bennük, egyszerűen csak működik. Ezt a kérdéskört úgy vélem érdemes lenne még tovább vizsgálni, hogy gyermekkoruktól felnőtt korukig melyek azok a momentumok, amelyek esetében ez határozottan kirajzolódik és ez által az ikrek egy egyedi erőforrásává válik.

9. Irodalomjegyzék

Atkinson Rita L. - Atkinson Richard C. - Smith Edward E. – Bem Daryl J. - Nolen-Hoeksema Susan (2002) Az öröklés és a környezet kölcsönhatása. Vitatott kérdések: Külön nevelt ikrek Minnesota-vizsgálata. in Csibra Gergely (szerk.) *Pszichológia* Második javított kiadás Budapest: Osiris Kiadó 363-366., 366-370.

Dr. Bújna Eleonóra (2009) A szülői példa szerepe a családi nevelésben. in Rozgonyiné Molnár, Emma (szerk.) *Módszertani Közlemények: tanítók és tanárok számára - XLIX. évf. (2009) 2. sz.* Konstantin Egyetem, Nyitra 55-57. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/28946/1/modszertani_049_002_055-057.pdf [Letöltve: 2021-04-08.].

Cseh - Szombathy László (2006) A család meghatározása. in Czibere Ibolya (szerk.) *Családszociológia szöveggyűjtemény* Debrecen 5-13. Elérhető: https://szociologia.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/czibere_ibolya_csaladszociologia.pdf [Letöltve: 2021-10-20].

Drjenovszky Zsófia - Hegedűs Rita - Pári András (2013) Az ikerhelyzettel járó pozitívumok és nehézségek. *Társadalomtudományi Szemle* 3. évf. 4.szám. 54-89. Elérhető: https://socio.hu/uploads/files/2013_4/4ikrek.pdf [Letöltve: 2020-08-25.].

Drjenovszky Zsófia - Hegedűs Rita (2020) Az ikrek nyelvi fejlődése, különös tekintettel az ikernyelvre. in Balázs Géza, Pölcz Ádám (szerk.) *A gyermek szemiotikája* Budapest, Magyarország: Magyar Szemiotikai Társaság 265-277.

Drjenovszky Zsófia - Hegedűs Rita (2021) Ikerként felnőni: Egy szülők körében végzett felmérés eredményei. in Furkó Péter, Szathmári Éva (szerk.): *Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás* Budapest, Magyarország: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó 219.

Dr. Tóth László (2010). Adottság vagy nevelés. *Tehetség* 2.szám. 3-4. Elérhető: http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/Dr_Toht_tanulmanyok/Adottsag_vagy_neveles.pdf [Letöltve: 2021-06-16.].

HVG (2016) *A pszichológia nagykönyve* Budapest: HVG Kiadó 28-29.

KSH (2014) Ikorszülések Magyarországon in *Statistikai Tükör* VIII. évfolyam 9. szám. 1-7. Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/ikerszul.pdf> [Letöltve: 2020-07-14.].

KSH (2021) Élveszülések adatai népességnagyság - kategóriák szerint. *KSH Tájékoztatási adatbázis* (1995-2020) Elérhető: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp> [Letöltve: 2022-03-06.].

Laczkó Mária (2012) Dominancia viszonyok tükröződése ikergyermek spontán beszédében. *Alkalmazott Nyelvtudományok* XII. évfolyam 1-2. szám 2012. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar Gyógypedagógiai Tanszék 41-59. Elérhető: http://alkalmazottnyelvtudomany.hu/wordpress/wp-content/uploads/2012_XII_evfolyam/LACZKO_MARIA_Dominancia_viszonyok_ikergyermek_spontan_beszedeben-.pdf [Letöltve 2021-06-16.].

Métneki Júlia (2005) *Ikrek Könyve II. A fogamzástól a felnőtt korig*. II. Átdolgozott, bővített kiadás. Budapest: Melánia Kiadó

Métneki Júlia - Tárnoki Ádám - Tárnoki Dávid - Melicher Dóra. (2019) Az ikerkutatás múltja, jelene és jövője az orvostudományban. *Magyar Tudomány* 180(2019)8, 1109–1111 DOI: 10.1556/2065.180.2019.8.1 Elérhető: http://real-j.mtak.hu/14851/8/2019_08.pdf [Letöltve: 2021-08-21.].

N. Kollár Katalin - Szabó Éva (2004) *Pszichológia pedagógusoknak* Budapest: Osiris Kiadó 27-28. Elérhető: http://mte.eu/wp-content/uploads/2019/12/Kollar-Szabo_-_Pszichologia_pedagogusoknak.pdf [Letöltve 2020-09-09.].

Pári András (2011) A megemelkedett ikerszületési arányszámok körülményei és területi vonatkozásai Magyarországon. *Területi Statisztika* 211/6. 620-637. Hozzáférhető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2011/06/ts2011_06_05.pdf?lang=hu [Letöltve: 2020-07-16.].

Pári András - Drjenovszky Zsófia - Hegedűs Rita (2015.) *Ikrek a családban*. *Statisztikai Szemle* 93. évfolyam 7.sz. 689-712. Elérhető: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3519/1/2015_07_689.pdf [Letöltve: 2021-08-27.].

Piontelli Alessandra (2019) *Ikrek a világban. Életük és az őket övező legendák*. Érd: Oriold és Társai

Saile Tivadar dr. (1928) A többes szülések statisztikája. *Statisztikai Szemle Archivum* 1.sz. 33-43. 1928. Elérhető: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1928/1928_01/1928_01_0033_0043.pdf [Letöltve: 2022-01-11.].

Stefansson Kari at al. (2021) Differences between germline genomes of monozygotic twins *Nature Genetics* volume 53, 27–34. Elérhető: <https://www.nature.com/articles/s41588-020-00755-1> [Letöltve: 2021-10-03.].

Tárnoki Ádám - Tárnoki Dávid - Littvay Levente - Métneki Júlia - Melicher Dóra - Pári András (2020) *Ikerkutatás és epigenetika*. Budapest: Medicina Könyvkiadó 83-87.

Vajda Zsuzsanna - Kósa Éva (2005) *Neveléslektan* Budapest: Osiris Kiadó 425-520. Hozzáférhető: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_neveléslektan/ch01s02.html [Letöltve: 2020-08-29.].

Egyéb felhasznált források

Kovács Dorina (2020) „Egy pocakban két lakó: az ellentétes nemű ikrek élete II. rész.” *Mindset Pszichológia* 2020. augusztus Elérhető: <https://mindsetpszichologia.hu/egy-pocakban-ket-lako-az-ellentetes-nemu-ikrek-elete-ii-resz/> [Letöltve 2021-06-16.].

Larson Christina (2021) „Identical twins aren't perfect clones, research shows” *AP News* January, 2021. Elérhető: <https://apnews.com/article/identical-twins-not-perfect-clones-bd557ea3e38b8292b3451f278117e8ef> [Letöltve: 2021-10-03.].

Mezei M. Katalin (2010) „Az ikrek nevelésének buktatói – Interjú dr. Ranschburg Jenővel.” *Femina* 2010. június Elérhető: https://femina.hu/gyerek/negyes_ikrek/az_ikrek_nevelésének_buktato_i_interju_dr_ranschburg_jenovel/ [Letöltve 2021-06-16.].

Wiedemann Tamás (2021) „Orvos Ikerpár indítja el a legnagyobb magyar ikerkutatást” *Szabad Európa* 2021. március Elérhető: <https://www.szabadeuropa.hu/a/orvos-ikerpar-inditja-el-a-legnagyobb-magyar-iker-kutatast/31130943.html> [Letöltve: 2021-09-27.].

10. Ábrajegyzék

1. ábra Születési és ikerszületési arányszámok 1970-2012.....	10
2. ábra Egyes szülés és ikerszülés arányszámok 1995-2020.....	10
3. ábra Ikerszületési arányszámok a 15-49 éves anyák egyes korcsoportjaiban 1970-2012.	11
4. ábra Ikerszületési arányszámok a 15-49 éves anyák egyes korcsoportjaiban 1995-2020.	11

11. Mellékletetek

11.1. Interjú kérdések

Melyik évben születtek? Ki született előbb? mennyivel?.....

1. A család tulajdonított jelentőséget az első szülöttségnek?
2. Önök tulajdonítottak jelentőséget annak, hogy ki született előbb és mennyivel?
 - 2.a. Ez miben nyilvánult meg?
 - 2.b. Ha csak egyikük tulajdonított ennek jelentőséget, melyikük és mért?
3. Volt-e valamilyen fajta speciális kommunikáció ön és ikertestvére között kis korukban, mielőtt elkezdtek volna beszélni? Mire emlékszik vagy miről meséltek szülei? (Nyelvi fejlődés, kötődés)
 - 3.a. Amennyiben emlékszik rá: Mennyire volt ez fontos önöknek?
 - 3.b. Mennyire érezték, érzi azt, hogy ettől különlegesebbek, mint azok, akinek nincs ikertestvérük? (kötődés, önálló identitás, nyelv.)
4. Ki beszélt hamarabb, ha emlékszik erre vagy szüleik meséltek róla? (Nyelv, Dominancia, rivalizálás)
5. Ön szerint abból származott kommunikációs előnye önnek vagy a testvérének, hogy előbb kezdett el beszélni? (nyelv, identitás, dominancia)
6. Ki járt előbb, ha emlékszik rá vagy szüleik meséltek róla? (Nyelv, Dominancia, rivalizálás)

7. Meséljen arról, miben hasonlítottak, óvodás korukban? /mentalitás, megnyilvánulás, érdeklődési kör/ (öröklés, környezet hatása, szerepek)
8. Meséljen arról, miben különböztek óvodás korukban? /mentalitás, megnyilvánulás, érdeklődési kör/ (öröklés, környezet hatása, szerepek)
9. Egyforma ruhákat hordtak óvodás korukban?
 - 9.a. Ha igen: Ez mennyire zavarta önöket?
 - 9.b. Ha nem: Igényük lett volna rá, vagy különbözni vágytak?
10. Meséljen arról mennyire volt igényük arra, hogy barátokat találjanak az óvodában? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
11. Meséljen arról, kikkel barátkoztak óvodás korukban? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
12. Ha bajba kerültek óvodásként, megvédték-e egymást? (kötődés)
 - 12.a. Ez miben nyilvánult meg? Tud-e példát mondani? (kötődés)
13. Mi a legmeghatározóbb élménye óvodás korából?
14. Mennyire volt fontos, hogy az ikertestvére ott legyen, ahol ön? (kötődés)
15. Volt-e olyan tevékenység, amire emlékszik, hogy mindig együtt csináltak óvodásként? (ovis kötődés)
 - 15.a. Ha igen... Ez egyformán fontos volt önöknek? (kötődés, dominancia)
16. Édesapjukhoz vagy Édesanyjukhoz kötődtek jobban óvodásként?
 - 16.a. Meg tudja fogalmazni, hogy vajon mért? (kötődés, rivalizálás)

17. Szüléikhez való kötődésük általános iskolai korban változott?
 - 17.a. Meg tudja fogalmazni, hogy vajon mért? (kötődés, rivalizálás)
18. Az általános iskolát ugyanabban az iskolában és osztályban kezdték? (kötődés, rivalizálás)
19. Az általános iskolás korukban hogyan alakultak baráti kapcsolataik? (kötődés, rivalizálás)
20. Voltak külön barátaik? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
 - 20.a. Ha igen, miként alakult, hogy más barátokat választottak maguknak? (kötődés, önálló identitás kialakulása)

- 20.b. Előfordult, általános iskolás korukban, hogy egyikőjüket hívták csak el pl.: fagyaltozni, buliba, moziba, szórakozni?
- 20.c. Miért (Hogy történt, mit gondol, miért?)? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
21. Előfordult, általános iskolás korukban, hogy egyikőjüket hívták csak el pl.: fagyaltozni, buliba, moziba, szórakozni? Miért (Hogy történt, mit gondol, miért?)? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
- 21.a. Ha igen... Hogyan fogadták az ilyen jellegű meghívásokat?
- 21.b. Visszautasította vagy esetleg csak akkor ment el, ha a testvérét is meghívták? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
22. Általános iskolás korukra kialakult olyan elfoglaltságuk az érdeklődésük (külön érdeklődési körük) révén, amit nem a testvérukkal csináltak? (sport, rajz, zene, ...) (kötődés, önálló identitás kialakulása)
23. Ha bajba kerültek kisiskolás korukban is, megvédték egymást, kiálltak a testvéruk mellett? (kötődés)
- 23.a. Ha igen, ez miben nyilvánult meg? Tud rá példát mondani?
24. Mi a legmeghatározóbb élménye általános iskolás korából?
- 24.a. Az élmény köthető az ikertestvérehez, vagy független tőle?
-
25. Középiskolás korukra változott-e az érdeklődési körük?
- 25.a. Megfogalmazná, hogy mi volt ez az érdeklődési kör és miért választottak mást? (kötődés, rivalizálás, önálló identitás)
26. Ugyanabba a középiskolába/gimnáziumba mentek mindketten, vagy máshová? (kötődés, környezeti hatás, önálló identitás)
27. Saját döntés volt az iskolaválasztás, vagy szülői hatás? (kötődés, környezeti hatás, önálló identitás)
28. Voltak közös barátaik középiskolás/gimnazista korukban? (kötődés, rivalizálás, önálló identitás)
29. Kialakult esetleg külön barát vagy baráti kör is? (kötődés, rivalizálás, önálló identitás)
30. Középiskolás/gimnazista korukban előfordult, hogy külön mentek szórakozni? (kötődés, rivalizálás, önálló identitás)
31. Mi a legmeghatározóbb élménye középiskolás/gimnazista korából?
- 31.a. Az élmény köthető az ikertestvérehez, vagy független tőle?
-
32. Továbbtanultak egyetemen, főiskolán? (önálló identitás, kötődés, esetleg rivalizálás)
33. Továbbtanulás szempontjából egyetem/főiskola hasonló pályát választottak? (önálló identitás, kötődés, esetleg rivalizálás)
34. Foglalkozásukat tekintve hasonló pályát választottak? (önálló identitás, kötődés, esetleg rivalizálás)
35. Mi volt az a legmeghatározóbb esemény, pillanata, amikor életük elvált egymástól, ha volt ilyen? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
- 35.a. Mikor tudatosult önben, hogy ez volt az a pillanat, amikor életük határozottabban elvált az ikertestvéruktől?
36. Felnőttként hogyan tartják a kapcsolatot? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
37. Milyen gyakran beszélnek? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
38. Milyen gyakran találkoznak, járnak össze? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
39. Közel laknak egymáshoz? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
40. Ezt tudatosan alakították így? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
41. Mi a családi állapota? Van párja, férje, felesége?
42. Van gyermekük, gyermekeik?
43. Ikertestvérenek mi a családi állapota? Van párja, férje, felesége?
44. Nekik van gyermekük, gyermekeik?
45. Változott a kapcsolatuk testvérevel, mióta párjuk lett? vagy...Párja van?
46. Változott a kapcsolatuk testvérevel, mióta gyermekük lett? vagy Gyermeke lett önnek, vagy gyermeke lett testvérenek?
47. Baráti körük változott felnőtt éveik során?
48. Maradtak közös barátok, akikkel még összejárnak? (kötődés, önálló identitás kialakulása)
- 48.a. Miért nem, ha nem?
49. Ha igen, milyen régi barátság maradt meg? (Ovis, általános iskolás, középiskolás, felső oktatás, esetleg közös munkahely)
-
50. Okozott-e bármikor problémát, hogy valamit egyedül kell megoldani, úgy, hogy nincs ott a testvére? (kötődés, önálló identitás kialakulása)

- 50.a. Ez melyik korszakra volt jellemző?
51. Mi a környezet reakciója, ha megtudja, hogy van ikertestvére? (környezeti hatás)
52. Különlegesnek érzi-e magát attól, hogy ikertestvére van?
53. Volt -e olyan környezeti elvárás, hogy hasonlítsanak egymáshoz? (környezeti hatás)
- 53.a. Ez miben nyilvánult meg? (külső vagy belső jellemvonásban)
- 53.b. Életük melyik időszakára volt ez jellemző?
- 53.c. Az önök számára ez mennyire volt fontos vagy éppen zavaró (frusztráló)?
54. Volt-e olyan környezeti elvárás, hogy különbözzenek valamilyen módon egymástól? (környezeti hatás)
- 54.a. Ez miben nyilvánult meg? (külső vagy belső jellemvonásban)
- 54.b. Életük melyik időszakára volt ez jellemző?
- 54.c. Az önök számára ez mennyire volt fontos vagy éppen zavaró (frusztráló)?
55. Ha valami történik önnel (pozitív vagy negatív), kivel szereti először megosztani? Az ikertestvérevel vagy valaki mással? (önálló identitás, kötődés)
56. Mikor érezte azt, hogy egyedül akar valamit csinálni, az ikertestvére nélkül? (Dominancia, önálló identitás)
- 56.a. Mi volt ez az esemény?
- 56.b. Melyik korszakukban érezte ezt?
57. Volt-e valami olyan esemény, amikor ki kellett állni magukért, és ön vagy testvére képviselte magukat, kiállt magukért egy személyben?
- 57.a. (Ön kiállt magukért egy személyben?) (Dominancia, önálló identitás)
58. Volt-e olyan közös csínytevés, amire emlékszik és azóta is közös titok önök között? (kötődés)
59. Van -e bármi olyan dolog vagy poén felnőttként is, amit csak önök értenek? (kötődés)
60. Van olyan közös történetük az ikertestvérevel, amelyet szívesen megosztana velem?
- Kérem válaszoljon egy szóval, egy kifejezéssel vagy egy rövid mondattal, ami először az eszébe jut az alábbi szavakra:
- kötődés, egyforma, különbözni, rivalizálás, domináns, egyedül, együtt, misztikus kapcsolat, örök barát, iker

Köszönöm az interjút!